

Fredagen den 5 maj

Kl. 10.00

Fredagen den
5 maj 1972

*Viss utbildning via
radio och televi-
sion m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollen för den 26 april.

§ 2 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 90 punkten 5 till skatteutskottet och i övrigt till finansutskottet.

§ 3 Föredrogs socialutskottets betänkande nr 18 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i detta betänkande hemställt.

§ 4 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 18 i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till viss utbildning via radio och television m. m. jämte motioner.

Punkten 1

Viss utbildning via radio och television m. m.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1972:1 bilaga 19 (punkten G 1, s. 426—435 i utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden) föreslagit riksdagen att till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1972/73 anvisa ett reservationsanslag av 43 250 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats

motionen 1972:506 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställdes

1. att riksdagen skulle anhänga hos Kungl. Maj:t att ett förslag till fast organisation för produktionen av utbildningsprogram för radio och television snarast förelades riksdagen,

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhänga att den gamla TRU-kommittén snarast redovisade erfarenheterna av den bedrivna försöksverksamheten med radio och television i utbildningen samt att kommitténs uppdrag därmed betraktades som avslutat,

3. att till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1972/73 anvisades ett reservationsanslag av 33 250 000 kronor samt

motionen 1972:1162 av fru Sundberg (m) och herr Wijkman (m).

Fredagen den
5 maj 1972

*Viss utbildning via
radio och televi-
sion m. m.*

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:506 i vad avsåg medelsanvisningen till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 43 250 000 kronor,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:506 i vad avsåg organisationsförslag,
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:506 i vad avsåg viss redovisning m. m.,
4. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1162 om högskolenheten i Linköping.

Reservation hade avgivits av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:506 i vad avsåg medelsanvisningen till Viss utbildning via radio och television m. m. för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 33 250 000 kronor.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! År 1967 föddes en organisation inom svenskt utbildningsväsende vars tillväxt har setts med oro av moderata samlingspartiet. I årets statsverksproposition har föredragande statsrådet avlivat den men säkrat återväxten genom att låta den återuppstå i ny skepnad. Jag syftar på TRU, kommittén för TV och radio i utbildningen.

TRU-kommittén tillsattes som en försöksverksamhet, och för ganska precis ett år sedan framlade den ett betänkande om produktionsresurser för radio och TV i utbildningen. Betänkandet innehöll också ett förslag om den framtida organisationen av sådan utbildning. Det förslaget, inrättandet av en helstatlig enhet för undervisning i radio och TV, blev orsaken till dess avlivande; föredragande statsrådet ansåg, med all rätt, att ett genomförande inte var tillrådligt nu.

I stället skulle den nya TRU komma till med ungefär liknande uppgifter. Verksamheten kommer dock att begränsas till i huvudsak vuxenutbildnings- och förskoleområdena, vilket såsom jag ser det innebär en kraftig nedskärning av densamma.

Totalt anslås i statsverkspropositionen 43 1/4 miljon kronor till viss utbildning via radio och television. På TRU-kommittén faller 18 790 000 kronor.

Det är mycket pengar det, en halv miljon mer än vad som föregående år tilldelades den gamla TRU-kommittén, och den kommittén var ändå så att säga inkörd i sitt arbete och producerade på löpande band program, ibland värdefulla, ibland med ytterligt diskutabelt innehåll.

Men vem skall nu ha det nya anslaget, dessa nära 19 miljoner kronor? Även om den gamla TRU I — låt mig kalla den så — skall upphöra återstår vissa utvärderingsuppgifter, och för den nya TRU II föreligger ännu inga planer, enbart direktiv.

I statsverkspropositionen framhålls att TRU II skall anmodas att inkomma med förslag till produktionsprogram. Skall kommittén göra av

med huvuddelen av dessa 19 miljoner kronor under det kommande budgetåret vore det onekligen angeläget att ett sådant program presenterades. Enligt vad jag vet har så ännu inte skett. Visserligen kan man säga att TRU I arbetade utan att sådana formaliteter band den – produktionsprogrammet för nuvarande budgetår fastställdes inte förrän den 28 oktober, dvs. när mer än en fjärdedel av det nya budgetåret redan gått. Men i tider av ytterligt knappa resurser vore det onekligen värdefullt om man hade klart för sig vad pengarna skall användas till.

Kommittén är ny, dess arbetsområden är i förhållande till vad som gällde för TRU I starkt begränsade, dess erfarenhet som kommitté obefintlig och planerna odefinierade – jag upprepar frågan: Vad skall pengarna användas till?

Herr Nordstrandh och jag har inte kunnat få den frågan besvarad, och vi har också i reservationen stött ett motionskrav från moderata samlingspartiet syftande till en nedskärning av reservationsanslaget med 10 miljoner. Det innebär att till TRU-kommittéernas förfogande skulle stå ungefär 9 miljoner kronor, och detta måste vara tillräckligt, inte minst mot bakgrund av att hela skolprogramverksamheten klarar sig på ca 25 miljoner kronor.

Jag vill tillägga att jag ställer mig ytterst skeptisk mot att en viss utbildningsverksamhet skall ligga direkt under departementet. Detta måste innebära – och innebär också – en politisering av undervisningen som inte står i linje med de krav på objektiv undervisning som åvilar verksamhet under skolöverstyrelsen.

Det finns emellertid andra orsaker att ställa sig skeptisk till TRU – och det är ett misstroende som jag flyttar över på TRU II – nämligen att verksamheten kontinuerligt expanderat som en fast institution utan att sådana utvärderingar som måste erfordras av en försöksverksamhet har gjorts.

I motionen 1162 har herr Wijkman och jag lagt fram förslag – och jag vill ta det som ett exempel – om förbättring av undervisningen vid tekniska fakulteten i Linköping. Vi har föreslagit att man skulle kombinera TV-undervisningen med lärarledd undervisning. År 1965 beslutade riksdagen om inrättandet av teknisk utbildning i Linköping, där ett tvåskiftssystem skulle kombineras med intern TV-undervisning. Redan 1968 uttrycktes viss skepsis mot det pedagogiska värdet av undervisningens utformning, och statsutskottet ansåg att de pedagogiska frågorna fortlöpande skulle prövas.

Sådan prövning har veterligen inte skett, och samtidigt har det blivit helt klart att undervisningsresultaten vid den tekniska högskoleenheten i Linköping ligger under resultaten vid andra tekniska högskolor. Man brukar skylla detta på lägre intagningspoäng, men det märkliga är att man inte gjort några försök till en utvärdering, för vilken skulle erfordras att man hade kontrollgrupper, s. k. referensgrupper.

Den enda utvärdering som skett är en undersökning av de studerandes attityd till undervisningen. Enligt de uppgifter jag har fått, bl. a. genom riksdagens upplysningstjänst, har lärarna inte kunnat göra något, eftersom de känt sig helt låsta av de pedagogiska synpunkter på den tekniska utbildningen som framfördes i propositionen 83 år 1968. Vi motionärer

Fredagen den
5 maj 1972

*Viss utbildning via
radio och televi-
sion m. m.*

begärde helt enkelt att TV-undervisningen skulle få varvas med lärarledd undervisning och att en utvärdering skulle ske också av sådan undervisning.

Television är utan tvivel ett utmärkt hjälpmedel i undervisningen men är enligt nuvarande erfarenhet i många fall inte lämpad som huvudläromedel. Mediet är för massivt. De undervisningsmoment som på varje program skall inläras blir för stora. TV:n mal på. Ingen möjlighet finns till återkoppling, förklaringar, frågor från de studerande, utvidgningar etc. Programmet kräver också en mycket hög koncentration från de studerande, dessutom just vid de tillfällen som de studerande inte själva kan påverka.

Nu är resultaten så helt entydiga, och utskottet har i sin skrivning framhållit att TRU II — det är min benämning på kommittén — skyndsamt bör avge förslag till organisation i nämnda avseende av undervisningen vid den tekniska fakulteten. Eftersom man därvid knappast kan undgå att komma fram till samma förslag som de som framförts i motionen 1162, har vi inte reserverat oss för bifall till motionen, men givetvis kommer vi att med intresse följa vad som kan komma fram ur TRU II:s verksamhet.

Däremot, herr talman, har vi som jag förut sagt reserverat oss i vad gäller anslagstilldelningen, och jag skall be att få yrka bifall till reservationen vid utbildningsutskottets betänkande nr 18.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! I det betänkande från utbildningsutskottet som vi nu diskuterar och som rör anslaget till utbildning via television och radio har utskottsmajoriteten tillstyrkt det belopp som Kungl. Maj:t har föreslagit i propositionen och som är högre än det belopp som angivits i reservationen. Utskottet föreslår således att det för nästa budgetåret skall anvisas 43 250 000 kronor. Fru Sundberg har som talesman för reservanterna från moderata samlingspartiet pläderat för en sänkning av anslagsbeloppet på den här punkten med 10 miljoner kronor. Reservanternas motivering är att den nya TRU-kommittén — TRU II, som fru Sundberg kallade den — inte skulle hinna komma i gång med arbetet i sådan utsträckning att det av statsrådet föreslagna hela beloppet skulle behöva tas i anspråk.

Jag tycker, fru Sundberg, att moderata samlingspartiet tar på sig en svår uppgift och ett ganska stort ansvar. I skilda sammanhang talar ni för en vidgad vuxenutbildningsverksamhet, men när det gäller anslag till ett så bra och effektivt hjälpmedel i vuxenutbildningen som TRU-programmen, då är inte intresset lika stort. Självklart kan man här kanske spåra vad jag i går betecknade som resultatet av en totalskuggbudget som moderaterna utarbetat. Någonstans måste det ju sparas. Men mot bakgrunden av den debatt som pågår kring vuxenutbildningen frågar man sig om det är riktigt att spara på just det här anslaget.

Dagsläget är ju att den nya TRU-kommittén, som nu trätt i verksamhet, skall bygga vidare på de erfarenheter som den tidigare kommittén har gjort. Från den gamla kommittén kvarstår en utvärdering av det tidigare arbetet. Därefter skall den nya kommittén — enligt de

Fredagen den
5 maj 1972

*Viss utbildning via
radio och televi-
sion m. m.*

direktiv som fru Sundberg också har läst och som presenterades de sista dagarna av förra året – huvudsakligen arbeta med att producera program inriktade på vuxenutbildning. Enligt mitt och utskottsmajoritetens sätt att se kan det aldrig bli fråga om att verksamheten minskar i den utsträckning reservanterna förutsätter. Det sker ju en överlappning, eller vad man skall kalla det, från den gamla TRU-kommittén till den nya. Utskottsmajoriteten har därför inte kunnat vara med om att reducera anslagsbeloppet.

Det är självklart att man kan påstå att den nya TRU-kommittén inte har några planer, men jag har läst direktiven på ett annat sätt och tycker att den nya TRU-kommittén har så många planer att bygga vidare på att arbetet inte behöver råka in i något slags svacka som motiverar en minskning av beloppet. I direktiven sägs bl. a. på ett ställe att kommittén skall beakta även andra distributionsformer än eterdistributionen. Det är en sak som kommittén kan komma in på med en enda gång. Därför anser jag att det i propositionen föreslagna beloppet kommer att behövas, och utskottsmajoriteten har som sagt föreslagit att riksdagen skall ge TRU-kommittén det belopp som upptagits i propositionen.

Herr talman! Jag skall inte ta mera tid i anspråk i den här debatten utan inskränker mig till att yrka bifall till utskottets hemställan och givetvis därmed avslag på moderata samlingspartiets reservation.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Låt mig först kommentera vad herr Wiklund i Härnösand sade om direktivens ord om att kommittén skall överväga även annan distribution än via etermedia. Just det gjorde mig ytterligt skeptisk, ty det kommer att innebära att vi också lägger produktion av läromedel i tryckt form under en organisation som direkt lyder under departementet. Det betyder alltså ytterligare politisering av läromedelsproduktionen.

Herr Wiklund sade att det inte finns någon möjlighet att spara dessa 10 miljoner kronor. Låt mig säga att detta motionsyrkande inte är ett utslag av en form av skuggbudget från moderata samlingspartiets sida, utan det är ett öppet bevis på vårt arbete för en fördelning av medlen på områden där vi tror att de kan göra nytta.

Vi kan inte inse att 19 miljoner kronor till en ny kommitté utan planläggning för sitt arbete, visserligen med uppgifter att bygga på den gamla kommitténs arbete men samtidigt med en inskränkning på produktionsområdet, kan vara nödvändiga.

Men jag vill påpeka för herr Wiklund att vi i vår reservation har sagt att därest "det sedan produktionsplanen för nästa budgetår presenterats och fastställts skulle visa sig erforderligt med ytterligare anslagsmedel bör dessa anvisas på tilläggsstat". Men grundtanken i vår reservation är att vi inte tror att dessa medel kommer att behövas. Vi ser det inte som rimligt att TRU-kommittén på en effektiv verksamhet skall kunna göra av med denna stora summa pengar. Jag vill än en gång erinra om dels att vårt förslag inte berör Sveriges Radio-TV:s skolprogramverksamhet, dels att den begränsning av den nya TRU-kommitténs verksamhet som kommer till stånd i rimlighetens namn inte borde ställa lika stora krav på medel

Fredagen den
5 maj 1972

*Viss utbildning via
radio och televi-
sion m. m.*

som förelåg för den gamla TRU-kommittén.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Jag är inte lika tvärsäker som fru Sundberg på att den nya TRU-kommittén inte kommer att ha behov av de medel som föreslagits i statsverkspropositionen och som utskottsmajoriteten nu tillstyrker.

Sedan vill jag, fru Sundberg, återkomma till påståendet om de sämre resultaten i Linköping. Jag tror att det råder delade meningar om den saken. Det kan vara lika bra att vi låter detta vara vad det är eftersom vi här har olika tro och olika synpunkter.

När fru Sundberg säger att förslaget inte ingår i moderata samlingspartiets totala skuggbudget, blir ju saken ännu värre. Då är det fråga om att man i sin sparsamhetskampanj direkt siktar in sig på ett område inom utbildningsväsendet — vuxenutbildningen — där vi räknar med att det skall ske en expansion i stället för en nedrustning.

Vad beträffar frågan om effektivitet eller inte är jag inte beredd att diskutera den saken i dag. Jag har inte heller här samma tvärsäkra uppfattningar på den punkten som fru Sundberg och är inte beredd att diskutera om det är mer eller mindre effektivitet i TRU-kommitténs arbete eller i TRU:s arbete över huvud taget.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! I vad gäller expansionen vill jag bara i korthet säga att man också kan ha olika synpunkter på frågan på vilket område och hur expansionen skall ske. Man kan utöka vuxenutbildningsverksamheten på annat sätt än genom att lägga så stor andel av denna undervisning på TRU.

Låt mig också med bara ett par ord kommentera frågan om studieresultaten i Linköping. Jag vill hålla med herr Wiklund om att vi kan spara den debatten tills undersökningsresultatet föreligger. Vad TRU-verksamheten i Linköping kunnat åstadkomma skall i alla fall förr eller senare kunna presenteras.

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Jag skall inte heller förlänga debatten mer, men jag vill säga att man kan diskutera att lägga vuxenutbildningsundervisningen på något annat ställe än hos TRU. Men, fru Sundberg, nog är väl ändå TRU ett ganska effektivt hjälpmedel för oss att nå ut till de små områdena i landet och att kunna erbjuda de människor som inte har de andra förmånerna av att bo i tätorter osv. möjlighet att ta del av den förnämliga undervisningsform som TRU ändå är.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! TV- och radioundervisningen är ett utomordentligt medium — där instämmer jag helt i vad herr Wiklund i Härnösand sade — men jag instämmer inte i att TRU skulle vara det enda medlet för att vidarebefordra sådan undervisning.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Sundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 18 punkten 1 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	246
Nej	—	34
Avstår	—	1

Mom. 2–4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5 Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 19 i anledning av propositionerna 1972:1 och 1972:26 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet m. m. jämte motioner.

I propositionen 1972:1 bilaga 10 hade Kungl. Maj:t (punkten G 10, s. 443–444 i utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden) föreslagit riksdagen att till Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 7 500 000 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t i propositionen 1972:26 angående vuxenutbildning under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden föreslagit riksdagen, såvitt nu var i fråga, att godkänna vad i denna proposition förordats beträffande löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet.

I detta sammanhang hade behandlats

motionen 1972:496 av herr Andersson i Örebro m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen beslutade att statsbidrag skulle utgå även till

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Bidrag till löntagar-
organisationernas
centrala kursverk-
samhet m. m.*

Fredagen den
5 maj 1972

*Bidrag till löntagar-
organisationernas
centrala kursverk-
samhet m. m.*

central kursverksamhet anordnad av annan organisation med direktanslutna medlemmar än löntagarorganisation,

motionen 1972:1173 av herr Åberg (fp) vari hemställt att riksdagen hos regeringen skulle föreslå att den utredning som nu företogs beträffande jordbrukets organisationer också skulle omfatta yrkesfiskarnas organisationer och liknande,

motionen 1972:1533 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställt att riksdagen hos Kungl. Maj:t som sin mening gav till känna

1. att statsbidrag ur anslaget Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet borde utgå till Sveriges hantverks- och industriorganisation samt Sveriges köpmannaförbund,

2. att benämningen av anslaget borde ändras till »Bidrag till arbetsmarknadsorganisationernas centrala kursverksamhet».

Utskottet hemställde

1. att riksdagen godkände vad i propositionen 1972:26 förordats beträffande bidrag till Lantbrukarnas riksförbunds centrala kursverksamhet,

2. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionen 1972:1173 anfört beträffande bidrag till central kursverksamhet som anordnades av yrkesfiskarnas organisationer,

3. att riksdagen skulle avslå motionerna 1972:496 och 1972:1533 om statsbidrag till viss central kursverksamhet m. m.,

4. att riksdagen till Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 7 500 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar Wikström (fp) och Nordstrandh (m), fru Sundberg (m) samt herr Jonsson i Alingsås (fp), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen beslutade att i anledning av motionerna 1972:496 och 1972:1533 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om viss central kursverksamhet.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Elmstedt och Johansson i Skärstad samt fru Söder (samtliga c).

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! I motion 1533 har vi från moderata samlingspartiets sida – liksom många gånger tidigare – framhållit att det bör ligga i linje med de allmänna strävandena inom vuxenutbildningen att göra den nivåhöjande allmänna utbildningen tillgänglig för allt större grupper. Därför har vi med tillfredsställelse noterat att Lantbrukarnas riksförbunds anhållan att få del av statsbidrag till sin kursverksamhet nu tillstyrks, även om man kan ställa sig frågande till att det skall vara ”på försök”.

Vissa elementära anspråk på logik måste man ändå ställa på

Fredagen den
5 maj 1972

*Bidrag till löntagar-
organisationernas
centrala kursverk-
samhet m. m.*

riksdagsarbetet och beslutsfattandet. Det förefaller mig därför synnerligen egendomligt och inkonsekvent att utskottets majoritet – liksom departementschefen – inte samtidigt biträtt de ansökningar om möjlighet till statsbidrag som inkommit från Sveriges hantverks- och industriorganisation liksom från Sveriges köpmannaförbund. Även inom dessa organisationer bedrivs en utbildningsverksamhet i syfte att kompensera brister i den allmänna utbildningen. Också dessa organisationer är för sin verksamhet i behov av stöd från det allmänna. Utskottet konstaterar emellertid – utan motivering, och det är kanske förklarligt nog – att det ”har inte funnit skäl föreligga för den i nämnda motioner yrkade vidgade statsbidragsgivningen”. Herr talman! Man frågar sig: Varför inte? Det skulle vara av intresse att få någon förklaring från utskottsmajoriteten till detta ställningstagande.

I vår motion har vi också tagit upp frågan om den formella benämningen av anslaget. För närvarande utgår anslaget under rubriken Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet m. m. Under detta anslag har nu alltså inrymts även bidrag till Lantbrukarnas riksförbund och till yrkesfiskarnas organisationer. Här hade det varit konsekvent att ändra rubriceringen, exempelvis till Bidrag till arbetsmarknadsorganisationernas centrala kursverksamhet. Inte heller här har utskottet funnit skäl att tillstyrka den föreslagna ändringen och även här sker det utan ett ord till motivering. Som konservativ, herr talman, har jag stor förståelse för att man inte ändrar saker och ting i onödan, men jag har mycket liten förståelse för en politik, som ändrar mycket som inte borde ändras men vidhåller det gamla där ändring vore motiverad.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid utbildningsutskottets betänkande nr 19.

I detta anförande instämde herr Nordgren (m).

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Herr Strindberg har berört de synpunkter som vi från folkpartihåll har tagit upp i vår motion 496, vilken följs upp i reservationen av herr Wikström m. fl. Vi har hemställt att statsbidrag skall utgå även till central kursverksamhet anordnad av annan organisation med direktanslutna medlemmar än löntagarorganisation.

Utskottet har inte funnit skäl föreligga att tillstyrka våra yrkanden att man skall vidga statsbidragsgivningen till att omfatta även de här organisationerna. Jag har liksom herr Strindberg svårt att förstå utskottets motivering för sitt avslagsyrkande.

Departementschefen säger på s. 81 i propositionen 26: ”Mot bakgrund av bl. a. önskemålet om att tyngdpunkten i utbildningsinsatserna skulle läggas på grupper med förhållandevis kort grundutbildning ansågs det motiverat att koncentrera de statliga medel som kunde ställas till förfogande till löntagarorganisationerna.” Jag instämmer i departementschefens uppfattning att stödet skall sättas in på de grupper som har den sämsta utbildningen. Det är alldeles riktigt. Men man kan anlägga samma synpunkter på de grupper som omfattas av motions- och reservationsyrkandena, för det är ofta fråga om personer som endast har en sexårige

Fredagen den
5 maj 1972

*Bidrag till löntagar-
organisationernas
centrala kursverk-
samhet m. m.*

folkskola bakom sig och någon form av yrkesskoleutbildning. I utbildningshänseende är det alltså väl motiverat att de inordnas under den här stödverksamheten. Den ekonomiska bärkraften är på intet sätt bättre än hos löntagarorganisationernas medlemmar.

De som besöker dessa centralt anordnade kurser är som sagt för det mesta småföretagare, ofta med blygsam inkomst, som vill förbättra sina kunskaper i bokföring och företagsekonomi eller skaffa sig s. k. företagardiplom. Jag anser att den kursverksamheten är ett mycket bra komplement till den övriga kursverksamhet som bedrivs av det allmänna just för att ge mindre företagare en vidgad utbildning.

Även om jag med tillfredsställelse kan notera att utskottet tillstyrkt folktopmotionen av herr Åberg om stöd till yrkesfiskarnas kursverksamhet och att Lantbrukarnas riksförbund har fått ökat stöd för sin studieverksamhet, har jag verkligen svårt att förstå utskottets motivering för sitt avslag, för den motiveringen saknas ju helt.

Med dessa synpunkter, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationen av herr Wikström m. fl.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s):

Herr talman! Inom vuxenutbildningen har den verksamhet som bedrivs av de olika löntagarorganisationerna stor betydelse. Det är ju inom dessa organisationer som de flesta av dem som har kort eller på annat sätt bristfällig utbildning är medlemmar. I dag är alla överens om detta, trots att det bara för två år sedan från moderat håll uttalades tvivel om att en sådan verksamhet var en uppgift för dessa organisationer, i varje fall en viktig uppgift.

I denna verksamhet deltog förra budgetåret närmare 11 000 personer. Under innevarande budgetår beräknas antalet öka till 17 500. Det innebär en ökning med ganska exakt 50 procent, och som konsekvens av detta föreslås också en anslagsökning med 50 procent. Det föreslås emellertid också i propositionen att Lantbrukarnas riksförbunds centrala kursverksamhet på försök inordnas under detta ökade anslag inom en kostnadsram av 200 000 kronor, och utskottet har ingen erinran mot detta. Vidare har utskottet enat sig om att föreslå att ur det samlade beloppet på försök skall utgå ett bidrag även till yrkesfiskareorganisationernas kursverksamhet inom en särskild kostnadsram av 10 000 kronor. Detta trots att enligt strikt vedertagen mening dessa organisationer inte kan räknas till löntagarorganisationerna. Jag vill emellertid understryka, i anledning av att herr Strindberg tyckte att vi var inkonsekventa, att orsaken till att utskottsmajoriteten har kunnat tillstyrka detta förslag är att det är fråga om en försöksverksamhet, som enligt propositionen bör följas av en utvärdering.

Däremot har utskottet inte ansett sig kunna tillstyrka bidrag till ytterligare organisationer, och här föreligger en reservation som herrar Strindberg och Andersson i Örebro har yrkat bifall till. I denna reservation yrkas emellertid inte någon höjning av det samlade beloppet, och ett bifall till reservationen skulle alltså gå ut över framför allt LO:s och TCO:s verksamhet på detta område.

Vi har i utskottet samma motivering för vårt ställningstagande som

såväl 1970 som 1971. I den mån man saknar ytterligare utförliga motiveringar i årets utskottsbetänkande, går det att finna dem i dessa tidigare betänkanden. Därför vill jag nöja mig med att säga att i likhet med tidigare år anser utskottet att den principiella målsättningen för detta anslag skall vara en ekonomisk hjälp till grupper med kort grundutbildning och att det därför skall koncentreras till löntagarorganisationerna.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Det var intressant att av herr Jönsson i Arlöv få förklaringen till den inkonsekvens som har förekommit inom utskottet. Man kan alltså vara inkonsekvent och – jag vill säga – även orättvis. Om man hade gett SHIO och Köpmannaförbundet del av detta anslag, så skulle det ha gått ut över LO:s kursverksamhet. Jag kan inte acceptera en sådan förklaring; jag finner detta absolut inte rättfärdigt.

Herr JÖNSSON i Arlöv (s):

Herr talman! Jag vill bara erinra om att jag sade att det även skulle gå ut över TCO:s verksamhet.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Det förändrar i sak inte mitt tidigare inlägg.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Strindberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Strindberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	205
Nej	–	78
Avstår	–	5

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Bidrag till löntagar-
organisationernas
centrala kursverk-
samhet m. m.*

Fredagen den
5 maj 1972

*Vidareutbildning av
mellanstadiets
lärare*

§ 6 Vidareutbildning av mellanstadiets lärare

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 20 i anledning av propositionen 1972:26 angående vuxenutbildning i vad avser vidareutbildning av mellanstadiets lärare jämte motion.

I propositionen 1972:26 hade Kungl. Maj:t under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden föreslagit riksdagen, såvitt nu var i fråga, att godkänna vad som i propositionen förordats om vidareutbildning av mellanstadielärare.

I motionen 1972:1532 av herr Nordstrandh m. fl. (m) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att vidareutbildningen av mellanstadielärare skulle leda till behörighet för adjunktstjänst och i huvudsak utformas i enlighet med skolöverstyrelsens förslag.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1532 godkände vad som i propositionen 1972:26 förordats i fråga om vidareutbildning av mellanstadiets lärare.

Reservation hade avgivits av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:26 såvitt nu var i fråga som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna i anledning av motionen 1972:1532 förordat om vidareutbildning av mellanstadiets lärare.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. beträffande vidareutbildning av mellanstadiets lärare av herrar Wikström (fp) och Richardson (fp),

2. beträffande utbildning inom ämnesområdet svenska för behörighet till tjänst som adjunkt för vidareutbildad mellanstadielärare av herrar Wikström (fp) och Richardson (fp).

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! I den del av propositionen 26 som vi nu skall behandla i anledning av utbildningsutskottets betänkande nr 20 räknar föredragande statsrådet med att det alltså skall finnas två lärarkategorier – vidareutbildade mellanstadielärare (ämneslärare) och adjunkter – som tillsammans skall svara för undervisningen i läroämnena på grundskolans högstadium. I två av de tre ämnena som skall ingå i den vidareutbildade mellanstadielärarens ämneskombination bör enligt föredraganden behörighet grundas på sådana tillvalskurser som nu ingår i den nya mellanstadielärarutbildningen. I det tredje ämnet bör den vidareutbildade mellanstadieläraren i princip ha en utbildning om minst 40 poäng i fil.kand.-examen. Detta är alltså regeringens förslag, som utskottsmajoriteten har anslutit sig till.

Skolöverstyrelsen däremot, som har analyserat dels den lärarsituation

som kan förväntas under 1970-talet, dels det utbildningskrav som den reviderade läroplanen för grundskolan ställer, har endast föreslagit *en* typ av vidareutbildning av mellanstadielärare, vilken enligt skolöverstyrelsens bedömning skall leda till en kompetens som är jämbördig med den direktutbildade adjunktens. Vidareutbildningen av mellanstadielärare skall alltså leda till full behörighet för adjunktstjänst, varvid den ämnesteoretiska utbildningen föreslås omfatta 40 plus 40 poäng eller, om svenska ingår, 40 plus 60 poäng inom ramen för grundläggande utbildning vid filosofisk fakultet i två av de ämnen som ingår i adjunktstjänsten. För behörighet i tjänstens tredje ämne bör tillvalskurs i ämnet i mellanstadielärarnas grundutbildning godtas. Detta enligt skolöverstyrelsen.

De skäl som anförs av skolöverstyrelsen för avveckling av vidareutbildningen av folkskollärare eller mellanstadielärare till ämneslärare och för en inriktning av vidareutbildningen uteslutande på full behörighet för adjunktstjänst synes mig, när jag har gått igenom skälen, vara tungt vägande. Jag skall här inte dra upp alla skälen utan konstaterar bara deras bärkraft.

Härtill vill jag endast lägga att utbildningsnivån för till ämneslärare vidareutbildade mellanstadielärare inte kan anses tillfyllest – det framgår t. o. m. av propositionen – då för två av tre ämnen i ämneslärartjänst tillvalskurser skall vara tillräckliga. Man kan sannerligen med skolöverstyrelsen konstatera att grundkurs plus tillvalskurs i vissa ämnen i mellanstadielärarutbildningen, t. ex. ämnena fysik och kemi, icke alltid ens ger kunskaper som ligger över gymnasienivå.

Vidare skall tydligen tillvalskurs ge behörighet också för tjänst i vilken engelska ingår. Även om grundkurs plus tillvalskurs i engelska genomsnittligt ger något över gymnasienivå eller motsvarande kan en sådan utbildning, som jag ser det, inte tillfredsställa ens ganska ringa anspråk på ämneskunskap hos en lärare på grundskolans högstadium. Denna fråga är till slut en fråga om hur välutbildade vi vill ha lärarna på grundskolans högstadium.

Herr talman! Med vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till den reservation av mig och fru Sundberg som är fogad till utbildningsutskottets betänkande nr 20.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 20 är visserligen relativt kortfattat, men det innebär ingalunda att det är någon lätt fråga som behandlats. Tvärtom är det en ovanligt svår och komplicerad fråga, och den blir inte mera lätthanterlig av att den inrymmer motsättningar mellan stora lärargrupper och därtill mellan deras huvudorganisationer.

Bakgrunden är att skolöverstyrelsen för ganska exakt fem år sedan fick i uppdrag av Kungl. Maj:t att utarbeta förslag till vidareutbildning av mellanstadielärare, i vad gäller både innehåll och organisation. Bakgrunden till det uppdraget var i sin tur 1967 års lärarutbildningsreform. I den promemoria som skolöverstyrelsen lämnade i januari 1971 diskuteras de skäl som tidigare funnits för att organisera vidareutbildning av klasslärare. Man pekar på de skäl som tidigare förelegat och finner att det ena av

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Vidareutbildning av
mellanstadiets
lärare*

dessas skäl – bristen på lärare i läroämnena – nu förlorat all betydelse men att det ändå fortfarande finns motiv för en vidareutbildning, framför allt den enskilde lärarens önskan att läsa vidare och att specialisera sig på vissa ämnen.

Utskottet har liksom skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t funnit detta skäl vara tungt vägande och utgår ifrån att det även i fortsättningen bör finnas en organiserad vidareutbildning. Vid remissbehandlingen av skolöverstyrelsens förslag har det emellertid framkommit olika synpunkter på hur vidareutbildningen bör vara anordnad, och det kan förvisso anföras goda skäl för olika modeller – det skall inte förnekas.

En aspekt på den här problematiken har emellertid i alltför hög grad kommit i skymundan, nämligen frågan om den personalstruktur som är den lämpligaste på grundskolans högstadium. Det är ändå ytterst just den aspekten som är den intressantaste och viktigaste. Utskottet fäster stor vikt vid den saken, och kan då inte komma ifrån det uppdrag som SIA-utredningen fått. Det händer visserligen att man litet väl lättvindigt avvisar förslag till förändringar med hänvisning till pågående utredningar. Vi har i utbildningsutskottet allt som oftast fått erfara att både SIA-utredningen och andra, inte minst U 68, utgör effektiva barriärer när det gäller att åstadkomma förändringar. Jag är dock helt övertygad om att vi gör klokt i att inte nu gripa in och förändra personalstrukturen på grundskolans högstadium. En av SIA:s viktigaste uppgifter är ju att undersöka vilken personalsammansättning som är den bästa. Hänvisningen till SIA:s arbete är därför i detta fall väl motiverad.

Med hänvisning till de skäl jag här anfört och de övriga skäl som finns redovisade i utskottets betänkande nr 20 ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Herr Richardson inledde sitt anförande med att framhålla att det bakom denna fråga också ligger motsättningar mellan lärargrupper och deras huvudorganisationer. Det är möjligt, men det är helt ovidkommande för det ställningstagande som moderata samlingspartiet gjort i denna fråga. Frågan gäller – det sade jag i mitt inledningsanförande, och jag upprepar det – vilken behörighet vi vill att de ordinarie lärarna på grundskolans högstadium skall ha, vilken kvalitet och omfattning vi anser att deras utbildning behöver ha för att de skall kunna fullgöra sin funktion som undervisare på ett relativt högt stadium, direkt under gymnasiet.

Jag vill i detta sammanhang understryka en annan sak, nämligen att mellanstadielärare som icke enligt skolöverstyrelsens förslag utbildar sig till behörighet för adjunktstjänst på högstadiet dock nu genom den nya lärarutbildningen för mellanstadielärare är kompetenta att i viss utsträckning undervisa på högstadiet. Vi får alltså på det viset, även om den direkta ämneslärarfunktionen försvinner, på högstadiet undervisning av både adjunkter och mellanstadielärare med tillvalskurser. Personalstrukturen på högstadiet ändras alltså inte, om man ser det i stort. Det finns alltså en övergång här när det gäller lärarfunktionen från mellanstadiet till högstadiet, som kan vara till fördel för undervisningen och eleverna. Men

det är behörigheten det är fråga om, och där vidhåller jag — även om den här frågan faktiskt inte är lätt, det är kanske det enda jag vill hålla med herr Richardson om — att vi bör sträva efter att få så välutbildade lärare som möjligt i ordinariefunktion på grundskolans högstadium.

Att sedan såsom utskottet, som för övrigt har hämtat formuleringen från en länskolnämnd, säga att det inte är säkert att en situation med ökad lärarlönekostnad på grundskolans högstadium ger garantier för en mot kostnadsökningen svarande höjning av den pedagogiska effekten är litet lättsinnigt. Det är väl också sagt huvudsakligen för att utskottet vill understryka att det blir billigare för skolväsendet att ha vidareutbildade mellanstadielärare, som endast vidareutbildat sig upp till den nuvarande ämneslärarnivån. Det är en synpunkt som man naturligtvis kan ha förståelse för, men när det gäller att bemästra undervisningssituationen på grundskolans högstadium anser jag att denna ekonomiska synpunkt inte får tillmätas avgörande betydelse.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Herr Nordstrandh förklarade att de eventuella motsättningar som kan finnas mellan olika lärarorganisationer bör vara och har varit ovidkommande för ställningstagandet. Jag noterar det med tacksamhet.

I vad sedan gäller mellanstadielärarna och deras möjligheter att undervisa på högstadiet är det alldeles riktigt en ytterligare komplikation. Vi känner inte riktigt till konsekvenserna av 1967 års lärarutbildningsreform i vad gäller den praxis som kommer att utvecklas: hur pass stor del av undervisningen som just den kategorin kommer att få. Som vi ser det är det ett ytterligare skäl till att avvakta innan en förändring sker.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag vill konstatera, att situationen inte blir särskilt klar när det gäller lärarna och deras utbildning på grundskolans högstadium. Vi kommer att ha dels mellanstadielärare utan annan vidareutbildning än tillvalskurser, dels ämneslärare med tillvalskurser och akademiska betyg i ett ämne, dels adjunkter med full kompetens. Jag tycker att man bör sträva efter en förenkling, och den bästa förenkling man kan göra är att ämneslärarfunktionen går upp i adjunktsfunktionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 20 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Vidareutbildning av
mellanstadiets
lärare*

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	252
Nej	—	35
Avstår	—	1

§ 7 Åtgärder för att motverka maktkoncentrationen i samhället

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 24 i anledning av motion om åtgärder för att motverka maktkoncentrationen i samhället.

I detta betänkande behandlades motionen 1972:800 av herr Sjönell (c) vari föreslagits att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om en parlamentarisk utredning med uppgift att dra upp principiella riktlinjer för åtgärder i syfte att motverka maktkoncentrationen i samhället, i enlighet med vad som anförts i motionen.

Motionen, som hänvisats till konstitutionsutskottet, hade överflyttats till näringsutskottet enligt 42 § riksdagsordningen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1972:800.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c) och Rydén (fp) samt fru Hambraeus (c), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:800 hos Kungl. Maj:t skulle anhänga om en parlamentarisk utredning med uppgift att dra upp principiella riktlinjer för åtgärder i syfte att motverka maktkoncentrationen i samhället.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Hallgren (vpk).

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! En vital och fungerande demokrati är för världens förslavade folk en dröm om ett liv på en högre, lyckligare och mera meningsfylld nivå. För oss i vårt land, ett bland det fåtal länder som har lyckats att få till stånd och leva i en demokrati, är det alldeles uppenbart att vi måste slå vakt om de demokratiska värdena och om själva demokratin som sådan som vår dyrbaraste tillgång.

Vår demokrati, vårt parlamentariska system och allt vad därtill hör har erövrats, som vi alla vet, med mycken möda och under bittra strider i långa tider, och de har faktiskt kommit oss till del ganska nyligen. De

demokratiska rättigheterna, det parlamentariska systemet med vad detta innebär för oss av positiva ting, är inte någonting som är oss ständigt givet och alltid kommer att finnas i framtiden. Demokratin måste ständigt erövrats på nytt. Dess grundval är på grund av människans natur uppenbarligen alltid bräcklig och måste kontinuerligt förstärkas.

Herr talman! Vår med möda erövrade demokrati hotas alltid mer eller mindre hos oss liksom på andra håll, där demokratiska system fungerar. Hotet tar sig skilda uttryck i olika länder med varierande grad av industriell, teknisk och ekonomisk utveckling. Ett industriellt utvecklat högskattesamhälle som det svenska utmärks av någonting, som verkar att vara en naturlag men som naturligtvis inte är det och inte får vara det, nämligen av starka tendenser mot maktkoncentration på olika områden. Om dessa tendenser obehindrat får fortsätta att utvecklas, som de har tenderat att göra hittills, måste härav följa ett allvarligt hot mot demokratin, mot dess grundval och mot dess livskraft och fortbestånd. Vi kan se tecknen omkring oss i vårt samhälle i dag. De enskilda människorna får allt svårare att göra sig gällande och att få sina individuella synpunkter, önskemål och förslag beaktade. Det blir längre och längre avstånd mellan dem som är satta att vara beslutsfattare och dem som besluten träffar och som har att rätta sig efter besluten.

Det måste, herr talman, såvitt jag kan se vara en allmän strävan, oberoende av politisk meningsinriktning, att motverka sådana tendenser. Det effektivaste sättet och, skulle jag tro, det enda sätt som står oss till buds att effektivt motverka maktkoncentrationstendenserna är decentralisering, i första hand en spridning av beslutsfunktionerna till olika nivåer och olika sammanhang. Denna spridning måste ske både geografiskt och inom gällande organisatoriska ramar.

Som jag ser det är de viktigaste områdena där maktkoncentrationen ständigt växer tre: inom förvaltningen, inom näringslivet och även inom organisationsväsendet. Man kan här notera en mycket intressant parallell. Samtidigt som maktkoncentrationen har växt inom de områden som jag nu har nämnt har utvecklingen präglats av framväxten av allt större och större enheter. Detta gäller såväl inom förvaltningen som inom näringslivet och inom organisationsväsendet. Man kan här spåra ett mycket intressant samband, som kanske skulle kunna göras till föremål för djupgående studier, kanske rent av bli en doktorsavhandling.

Stora enheter kan självfallet vara effektiva, men då endast i vissa, skulle jag vilja påstå, mycket speciella sammanhang. Det finns också svagheter förknippade med stora enheter. Ju större enheterna blir – vare sig det gäller näringsliv eller förvaltning eller någonting annat – desto mera präglas de av byråkratisering, långsamhet i handläggningen och över huvud taget av mindre god effektivitet.

Att till varje pris försöka stimulera och animera, ja, forcera fram stora enheter, tycks vara en modeströmning i dag, herr talman, inte minst inom regeringspartiet, där man tycks ha gripits av vad jag i annat sammanhang har kallat något slags fusionsmani; det skall jag dock inte tala om här i dag. Det är faktiskt en vidskepelse att tro att vad som är stort alltid skulle vara bra. Smådriften är många gånger – och kanske oftare – en effektivare och bättre form. De små enheterna är i själva verket väl så

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

effektiva som de stora. Dessa är de jordnära, de som står folket nära i alla skiften och sålunda är både demokratins fundament och viktigaste bålverk. De små enheterna inom både förvaltning och näringsliv skulle jag vilja kalla samhällsdegens jästkulturer, utan vilka inget fullvärdigt samhälle fungerande efter demokratins grundprinciper kan växa fram, leva och utvecklas.

Trots att olika åtgärder vidtagits mot maktkoncentrationen har den ändå fortsatt. Det är nästan som om den vore något slags hydra. Bakom skenbar maktfördelning döljer sig ofta faktisk maktkoncentration. Vissa åtgärder som man vidtar i syfte att dämpa maktkoncentrationen får tyvärr ibland t. o. m. motsatt effekt. I dessa dagar har vi ett mycket eklatant exempel på det, och det gäller utlokaliseringen av de statliga ämbetsverken. Grundprincipen för detta är uppenbarligen helt riktig, och den sluter jag hundraprocentigt upp om. Den bygger på decentraliseringsideologin. Men sättet på vilket man planlade utlokaliseringen och på vilket den skall genomföras och de metoder som används innebär enligt min mening att idén har förfuskats. Jag har tidigare tagit ett starkt ord i min mun och sagt att det sätt på vilket man utlokaliserar ämbetsverken är att prostituera decentraliseringsidén, och jag står fast vid detta starka ord, herr talman. Man får en motsatt effekt därför att man inte har gått in på en mycket central punkt i sammanhanget. Man har inte försökt att utreda – det gjorde aldrig den Sjöanderska utredningen – hur mycket av beslutsfattandet som skulle kunna flyttas ut från de centrala ämbetsverken, hur mycket av – jag höll på att säga onödigt – beslutsfattande som har samlats i dessa centrala ämbetsverk och som skulle ha kunnat så att säga utlokaliseras. Det har man aldrig gjort, utan man skickar ut ämbetsverken på olika håll utan sådan analys. Man får då – detta är inte något inlägg i någon utlokaliseringsdebatt utan bara ett exempel – den effekten att maktkoncentrationen ökas ytterligare därför att varken kommunalmän, näringslivsfolk eller andra, som varit vana att gå till de centrala ämbetsverken för att beslutsfunktionerna har legat där, kommer att resa land och rike runt. De kommer att gå en nivå högre, till kanslihuset. Därmed har vi fått en ökad maktkoncentration, därför att makten ligger kvar orubbad och stärkt i kanslihuset. Detta är ett exempel på hur det går när man haft en god avsikt men förfuskat en riktig idé. Därför att denna maktkoncentration fortsätter har jag kallat den en hydra.

Trots att kommunerna fått ökat antal uppgifter, har de inte fått större inflytande på de avgörande besluten. Den centrala styrningen har ökat genom ett finmaskigt nät av regleringar och av faktiska bindningar. Man skulle kunna tala länge om kommunsammanslagningen liksom om hur många tusentals gräsrötter som försvunnit i det sammanhanget och i stället makten koncentrerats till ett fåtal kommunalbyråkrater.

Motsvarande gäller inom näringslivet. De små enheterna får allt svårare att göra sig gällande, de stora koncernerna blir bara större och större och de multinationella företagen bara mäktigare och mäktigare. Den ekonomiska maktkoncentrationen är på sitt sätt den kanske farligaste därför att den är många gånger anonym och den sker i okontrollerbara former, former som inte kan kontrolleras med vanliga demokratiska metoder.

Den allt starkare ekonomiska centralisering som skett på detta vis med framväxandet av de stora koncernerna inom näringslivet, med motsvarande svårigheter för de små enheterna att kunna fortsätta att utvecklas och även att nyetableras, har faktiskt uppammats av statsmakterna. Man har befordrat utvecklingen mot större och mäktigare enheter inom näringslivet. Utvecklingen är oroande och hotfull, och den måste vändas. Maktkoncentrationen måste motverkas. Detta är, herr talman, en övergripande uppgift och som jag ser den en av de viktigaste i dagens svenska samhälle.

Man måste göra analyser av hur det nuvarande systemet fungerar, presentera handlingsalternativ, t. ex. för hur de många människorna skall få insyn och inflytande vid beslutsfattandet inom förvaltningen och hur småföretagen som skall stimuleras och förstärkas inom näringslivet för att man skall kunna motverka tendensen till maktkoncentration. Detta är en utomordentligt grannlaga och sannolikt också mycket komplicerad uppgift, och arbetet kan endast ske, såvitt jag ser det, genom en parlamentarisk utredning som är kompetent att göra de viktiga avvägningar och övergripande bedömningar som kan te sig nödvändiga.

Utskottsmajoriteten säger förstås nej till det här förslaget samtidigt som den understryker att dessa frågor är betydelsefulla. Jag noterar detta som tacknämligt. Utskottsmajoriteten säger vidare: "I önskvärd utsträckning omfattas de också av pågående utredningsarbete." Jag vill konstatera, herr talman, att detta är fel. Varken länsberedningen eller koncentrationsutredningen har till uppgift — eller ens kompetens — att göra de omfattande och på väsentliga samhällsområden övergripande bedömningar som erfordras för att dessa väldiga frågor rätt skall kunna analyseras, så att framåtsyftande och för demokratins kontinuerliga vitalitet meningsfyllda förslag skall kunna framläggas. Däremot skulle de här bägge utredningarnas material kunna bli ett alldeles utmärkt underlag för en sådan parlamentarisk utredning som föreslagits i motionen och i reservationen. Jag vill påstå, herr talman, att en sådan parlamentarisk utredning visserligen i dignitet inte är lika betydelsefull som en grundlagberedning men näst intill, eftersom det gäller de fundamentala demokratiska värdena som man syftar till att slå vakt om.

Även utskottsmajoritetens nästa påstående anser jag vara felaktigt. Man säger att en samlad utredning av frågorna i motionen skulle gälla ett stort och oenhetligt ämneskomplex. Hur kan man påstå att ett vaktslående om demokratins funktionsduglighet och vitalitet gäller ett oenhetligt ämneskomplex? Att man använder adjektivet oenhetligt i sammanhanget är för mig helt förbryllande. Det gäller ytterst, som jag flera gånger framhållit, vaktslandet om demokratin. Maktkoncentrationstendenserna på olika områden är tvärtom i högsta grad utomordentligt enhetliga. I sin till synes ödesbestämda utveckling är de en skrämmande företeelse. Utskottsmajoriteten måste ha tänkt fel eller också uttryckt sig slarvigt.

Utskottsmajoriteten gör också en stor affär av att den parlamentariska utredning som begärts skulle behöva utreda organisationsväsendet och att staten, som traditionellt undviker att ingripa reglerande på organisationsväsendets område, inte bör tillsätta en utredning om detta. Jag håller helt

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

med om detta, herr talman.

Men varken motionen eller reservationen har något kategoriskt yrkande att just utvecklingstendensen inom organisationsväsendet skulle utredas. I motionen trycks på att åtgärder mot maktkoncentrationen är nödvändiga främst inom samhället och dess olika organ samt inom näringslivet. Kan utvecklingen inom dessa viktiga områden länkas över i decentraliserad riktning mot spridning av beslutsfattande inom stats- och kommunalförvaltningen och mot förstärkande av småföretagens ställning, så följer av sig självt att även organisationsväsendet blir influerat av en sådan sund strömning, och då behövs inga utredningar beträffande organisationsväsendet.

Jag har tidigare sagt, herr talman, att demokratin och allt vad den ger oss är vår dyrbaraste tillgång. Om det uppkommer tendenser som kan hota att på kortare eller längre sikt undergräva demokratins funktionsduglighet och vitalitet, tycker jag att det är angeläget, t. o. m. en plikt för oss som är valda att företräda samhällets intressen, att oberoende av partitillhörighet försöka att sätta oss ned och se i vad mån dessa tendenser till undergrävande av demokratins funktionsduglighet kan vara farliga och vad som i så fall bör göras åt dem.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr TAUBE (fp):

Herr talman! Herr Sjönell behandlar i sin motion vissa nackdelar som uppstår genom ökad maktkoncentration i samhället. Vi har just nu hört hur han har kompletterat sina tankegångar.

Jag delar i stort den uppfattning som herr Sjönell gör sig till tolk för. Han är kanske litet optimistisk då han eftersträvar ett decentraliserat samhälle. I det läge vi nu är inne i tror jag att vi bör vara tacksamma om vi slipper en ytterligare utökad maktkoncentration.

Att jag tillåter mig säga ett par ord här beror på att jag tycker att herr Sjönell såväl i sin motion som i sitt anförande nu litet väl knapphändigt har behandlat de rent nationalekonomiska konsekvenserna av det som i dag sker i vårt samhälle. Övertron på de stora enheterna kanske nu är i avtagande, åtminstone hos en hel del av oss, på samma sätt som vi insett att det ofta har sina nackdelar att bygga alltför stora skolor och alltför stora hus.

Koncentrationsutredningen, som tillsattes redan år 1962, har i en hel del avseenden gjort ett bra jobb, men jag liksom herr Sjönell saknar en övergripande utredning om den ekonomiska effekten för samhället. Koncentrationsutredningen har inte i uppdrag att göra detta. Det är det vi arbetar för att den skall få. På så sätt att dess material kan läggas till grund för en helt övergripande parlamentarisk utredning.

Vid de stora fusionerna talas det om att de sker i rationaliseringens intresse. Ordet strukturrationalisering har det nog gått en hel del troll i. Att statsmakterna mycket länge varit positivt inställda till dessa strukturrationaliseringar framgår ju bl. a. av att dispensklausulen av år 1966 beträffande viss aktievinstbefrielse fortfarande tillämpas synnerligen generöst. Staten driver alltså på för att få fram dessa fusioner.

Men hur följs en sådan strukturrationalisering upp? En strukturratio-

nalisering, som således inte endast sanktioneras utan även skjutits på av staten och samhället! Jag är mindre intresserad av hur det rent ekonomiskt går för det nya företaget, även om jag naturligtvis i det avseendet helt delar finansministerns uppfattning att om det går bra för företaget så är det också bra för den anställde. Men jag tänker litet på de s. k. friställda i de andra företagen, på dem som inte kom med tåget då denna fusion kom till, och vad det har kostat både samhället och dem själva i personligt lidande. Man kanske måste acceptera detta om nationen som sådan rent företagsekonomiskt vinner på det – jag säger "kanske" – även om jag inte helt vill acceptera det.

Därför menar jag att en av de primära frågorna rent ekonomiskt är och förblir hur prisbildningen blir i det nya läget. Inom bl. a. livsmedelssektorn har det ju skett och sker så stora sammanslagningar, att vissa baslivsmedel nu till mer än 50 procent tillverkas av en enda koncern. Många andra strukturrationaliseringar har säkerligen lett till samma förhållande, med ett ur konkurrenssynpunkt synnerligen farligt resultat.

Man har onekligen ibland svårt att komma ifrån tanken att viss strukturrationalisering icke i första hand siktar på att få fram prisbilligare produkter, utan i stället sker nog många rationaliseringar för att "den stora draken" skall slippa vissa besvärliga konkurrenter. Det är nog av den anledningen som "de stora drakarna" ofta ger en, som jag tycker, orimligt hög betalning till det gamla företags ägare.

"Den stora draken" sväljer de självständiga små och medelstora företagen, ibland kanske till samhällets båtad – det vill jag inte förneka – men ibland och förmodligen ganska ofta till samhällets skada.

Herr talman! Jag anklagar absolut ingen. Jag vet alltför litet om vad som egentligen försiggår. Jag delar helt herr Sjönell's uppfattning därvidlag. Man kommer inte åt dessa ekonomiska maktkoncentrationer. Vi vet mycket litet. Vissa handlingar från finansdepartementet är som bekant hemligstämplade, och någon mer övergripande parlamentarisk utredning har vi inte – åtminstone inte än. Med all respekt för pris- och kartellnämndens sätt att arbeta vill jag säga att det tyvärr alltför ofta – och det är fullt förståeligt – endast blir ett konstaterande av det som redan skett inom prisbildningen. Man ger inte någon total bild av varför utvecklingen blivit sådan den blivit och vad sammanslagningarna har kostat samhället.

Otvivelaktigt har strukturrationaliseringen då och då lett till vissa prisstegringar. Det må därför vara tillåtet att man ibland ställer sig tvivlande till en del drag i utvecklingen i vårt land, där det inom vissa områden snart helt kommer att saknas konkurrens.

För att undvika alla missförstånd vill jag poängtera att jag här för ett principiellt resonemang, som omfattar alla företagsformer: statliga, kommunala – t. ex. bostadsföretag – och privata. Det är angeläget att inom ramen för nuvarande ekonomiska system så långt som möjligt stimulera självständiga små och medelstora företag att leva vidare som motvikt till de stora koncernföretagen, detta framför allt av konkurrenshänsyn.

En övergripande parlamentarisk utredning på detta område skulle säkerligen komma fram till att åtskilliga misstag har begåtts. Men det är

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

genom fel och misstag vi lär oss mest. Därför begriper jag inte varför utskottsmajoriteten inte kan gå mittenpartierna till mötes, till båtнад för vårt näringsliv.

Herr talman! Med dessa få ord – ämnet är annars outtömligt – ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Herr Sjönell har i sin motion angivit att det inom tre områden av vårt samhälle finns mycket stora faror för maktkoncentration. Han inledde sitt anförande med en i och för sig utmärkt deklaration om sin anslutning till demokratins idéer, och i det avseendet kan jag instämma med herr Sjönell, även om jag kanske inte vill måla upp den demokrati som skulle bli följden av den utredning motionärerna föreslår som något som alla världens förslavade folk drömmer om. Principiellt och ideologiskt kan jag dock vara överens med herr Sjönell om hans synpunkter på demokratin.

Ett av de tre områden som herr Sjönell anser vara i fara till följd av maktkoncentrationen är organisationslivet. Jag vill verkligen fråga om det är något som en statlig utredning skall syssla med. Skall vi sitta här i riksdagen och bestämma över hur politiska, fackliga och andra organisationer skall arbeta? Måste vi inte överlämna åt organisationerna att själva hålla rent inom sina led och att se till att medlemmarna är vaksamma över att demokratin fungerar inom organisationerna? Det är inte här fråga om ett utredningsresultat, det är fråga om en anda inom en rörelse, och om denna anda inte finns inom de organisationer herr Sjönell företräder, får herr Sjönell själv försöka se till att den uppstår. Det måste anses vara en demokratisk uppgift för organisationerna själva att bevaka detta.

Herr Sjönell säger emellertid i sitt anförande att maktkoncentrationen bland organisationerna inte är någon viktig fråga. Nej, den största faran kommer från samhällsorganen, från förvaltningen. Det är där som det är farligt med maktkoncentration. Organisationernas maktkoncentration är inte så betydelsefull. Herr Sjönell utvecklar detta resonemang både i sitt anförande och i sin motion på ett mycket intressant sätt. Han pekar t. ex. på att kommunindelningsreformen, genom vilken vi har fått större kommuner och genom vilken en del småkommuner har försvunnit, har minskat demokratin. Han sätter utan varje tvekan likhetstecken mellan demokrati och antalet kommunala förtroendemän – finns det flera engagerade så är det bättre demokrati. Det kan naturligtvis ligga något i detta påstående – jag ser också väldigt gärna att många människor är engagerade i det politiska arbetet – men, herr Sjönell, är det inte, framslungat på det här sättet, ytterligt falskt? Små fattiga kommuner utan varje som helst möjlighet att fungera, är det den bästa formen av demokrati? Är det inte bättre att kommunerna är större, så att de får möjligheter att verkligen besluta? Sedan är det partimedlemmarnas sak att i sina organisationer se till att förtroendemän fungerar på ett riktigt sätt. Men hur de fungerar är ju en helt annan fråga än själva organisationen i större eller mindre kommuner.

Vi hör ibland talet – kanske inte så mycket från herr Sjönell men från

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

företrädare för andra partier – att förr i tiden var människorna i det här landet friare. Det fanns inte så många inskränkningar. Det fanns inte pensioner, arbetstidslagstiftning och andra regleringar. Jag tror inte att de fattiga människorna i låt oss säga 1920-talets Sverige var friare än dagens människor. Det är samma sak med det här aningslösa sättet att säga att bara det finns tillräckligt många kommunala förtroendemän så fungerar demokratin.

Sedan passade herr Sjönell på att göra något som jag tycker är ganska lustigt. Han gav en spark åt kommunalråden. Det har samlats för mycket makt hos starka kommunalråd, sade herr Sjönell. Säkerligen är det så i många kommuner. Men då fungerar inte de organisationer som står bakom dem.

Det är väl helt enkelt så att den enskilde politiker som inte har kontakt med sina väljare och sin organisation är en dålig politiker. Han har blivit litet av en tyrann, men det kan inte någon statlig utredning i världen avhjälpa. Demokratin måste bringas att fungera inom den rörelse som har nominerat honom, och för det får man söka andra vägar.

Men det finns andra saker att peka på när det gäller samhällets och förvaltningens organisation. Vi har helt nyligen infört lekmannastyrelser i länsstyrelserna, något som förut var otänkbart. Förr var landshövdingarna enväldiga och fattade beslut ungefär som de ville. De planeringsråd som fanns kunde bara råda landshövdingarna. Nu har vi länsstyrelser sammansatta av ett antal ledamöter utsedda dels av Kungl. Maj:t, dels av landstingen. Jag tycker att det är ett steg på vägen mot en bättre fungerande demokrati.

Länsberedningen fortsätter sitt arbete med dessa frågor. Den länsplanering som pågått och som egentligen bygger på kommunernas arbete är också ett sätt att ge inflytande åt de lokala förtroendemännen. Genom att kommunerna blir starkare kan de fungera också som opponenter mot den centrala statsmakten. De får större ekonomiska möjligheter att göra det.

Nu kan man ju fråga hur herr Sjönelles förkunnelse stämmer med hans eget och hans partis agerande i vissa andra sammanhang. Jag har ibland en känsla av att det är nödvändigt att fråga centern: Vad menar ni egentligen med en kommunal demokrati? Jo, centern vill stärka kommunerna men samtidigt flytta över beslutanderätten till landstingen. Skall landstingen ta över de kommunala angelägenheterna? Man kommer litet snett om man bara håller på och resonerar och resonerar utan att tänka igenom vart man egentligen syftar.

Herr Sjönell var också inne på något annat lustigt. Han har inte berört det så mycket i sin motion som han gjorde när han var uppe och talade. Jag tänker på talet om att utflyttningen av statliga verk kommer att betyda en ökad maktkoncentration. Men så skyndade han sig att säga: Jag ifrågasätter inte utflyttningen av verken, utan det är bara sättet att göra det som är fel!

Centern har skött hela den här frågan på ett underbart sätt. Man har åkt runt i bygderna i årtal och sagt att man vill ha centrala verk flyttade ut i landet. Så kommer ett regeringsförslag om utflyttning, och då upptäcker centern plötsligt att det finns väljare i Stockholm också, och så

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

säger man: Nja, vi är nog för det här men inte på det sättet!

Det verkligen fina är emellertid när herr Sjönell talar om vad som är det tokiga med utflyttningen. Det är att kommunalmännen i större utsträckning skulle komma att gå till kanslihuset i stället för till verken, när dessa flyttats ut i landsorten, och det skulle vara förfärligt odemokratiskt. Demokratins värn i det här landet är alltså enligt herr Sjönell de centrala ämbetsverken och generaldirektörerna. Ett sådant resonemang finner jag horribelt. Är det någonting som är odemokratiskt så är det väl generaldirektörsinstitutionen och att det mellan kommunerna och regeringen skjutits in ett led med statliga ämbetsverk och statliga tjänstemän.

Jag vill rent personligt deklarera att jag tror att det är ett mycket dåligt värn för demokratin. Jag är inte alls rädd för något ministerstyre, även om det skulle vara en borgerlig regering, ty en minister är ändå utsatt för kritik, och han står på omval nu och då. Om demokratin fungerar kan han nås. Men en generaldirektör och tjänstemännen på ett centralt ämbetsverk, de sitter och sköter sitt jobb. De gör säkerligen i de allra flesta fall ett utomordentligt bra jobb, men man skall inte säga att demokratin fungerar genom detta system. Skall det vara så att vi har de statliga verken som garanter för demokratin, då är jag verkligen rädd för att vi kommer snett.

Detta är ett ganska underligt resonemang, ty herr Sjönell säger sedan också att den parlamentariska utredningen – vars effekt utöver de andra utredningarna utskottet betvivlar – skulle vara värdefull, eftersom vi då skulle få ett antal experter som satt och sysslade med demokratin och talade om hur vi skall klara demokratin ute i våra organisationer och i vårt samhällsliv. Det måste stå ytterst illa till med demokratin och med ideologin hos centern, om man behöver ha en samling experter som talar om hur demokratin skall fungera. Jag hoppas att det inte är så illa ställt utan att det bara är herr Sjönell som går ett steg för långt när han skall argumentera i den här frågan. Jag tror faktiskt att demokratins värn har varit andra saker. Det har varit idéerna, ideologierna i våra partier och bland människorna som drivit fram det styrelseskick vi har i dag. Inför herr Sjönnells yttrande om demokratin skulle vi kunna säga: Gud bevara oss för sådana vänner! Dem har vi minsann ingen nytta av!

Jag tror att herr Sjönell gick ett steg för långt i sin argumentation. Han menade kanske inte riktigt så här.

Detta om koncentrationen av makt när det gäller samhället. Vi har utredningar på gång. Länsberedningen fortsätter sitt arbete. Det är ett ständigt fortgående arbete. Det är saker beträffande vilka vi dagligen och stundligen måste vara vaksamma i våra politiska och ekonomiska organisationer, och det kan ingen central parlamentarisk utredning i världen hjälpa oss med.

Så var det maktkoncentrationen i näringslivet, och där är herr Sjönell genast lugnare. Detta är inte riktigt lika farligt, säger han. Maktkoncentrationen inom näringslivet skulle man möta med att liksom uppmuntra småföretagsamheten men inte bara på det sätt som vi gör i dag, då vi tycker att det är bra med småföretag och gärna stödjer och hjälper dem, utan vi skulle om möjligt se till att vi slår sönder storföretag i småföretag.

På det sättet skulle det bli bättre. Ja, det kan vi ju alltid resonera om. Men jag tror inte på någon småföretagarromantik på det sättet, lika litet som jag tror på drömmen om att vi skulle bli ett folk av småbrukare i detta land och att vi då skulle leva lyckliga. Det är ett slags nostalgia, en romantisk dröm om en värld som var så oerhört bra förut. Jag är själv född i ett småbrukarhem. Jag har upplevt vad det vill säga. Jag har upplevt att den frihet som fanns där inte var så förfärligt stor, utan att det finns en större frihet i ett annat samhälle, det som vi har i dag. Men för gärna det där resonemanget!

Jag vill gärna säga, för att inga missförstånd skall råda, att jag anser att småföretagen i dag gör en stor och viktig insats i vårt näringsliv. De är mycket betydelsefulla. Men att hänge sig åt någon sorts dröm om att vi skulle klara alla våra demokratiska problem, bara vi hade flera småföretag, är nonsens.

Skall man göra något åt denna koncentration skall man ha en statlig utredning som sysslar med frågan och troligen slå sönder de stora företagen, tycks herr Sjönell mena. Finns det inga andra vägar att gå? Vad säger herr Sjönell om att man i de stora och även i de små företagen skulle skapa en större demokrati genom att ge de anställda möjlighet till inflytande, ett verkligt inflytande och inte bara skenbart genom någon enstaka liten anordning som man föreställer sig skall utåt verka som demokrati? Den vägen kan vi resonera om, herr Sjönell. Det behövs inga stora statliga utredningar omkring den saken. Det kommer säkerligen under de närmaste åren att bli mycket diskussion på den punkten. Då kanske vi kan behandla frågan om maktkoncentrationen på ett helt annat sätt och diskutera: Vem skall bestämma i företagen? Vad skall de anställda bestämma? Vad skall kapitalet bestämma? Jag tror att detta är betydligt viktigare än flera andra ting som herr Sjönell talar om. Både LO och regeringen håller på med arbete på detta företagsdemokratiska område, som jag tror betyder väldigt mycket.

I sin motion tar herr Sjönell upp de multinationella företagen, och det ligger en del i vad han säger om dem. Men jag tror inte att de multinationella företagen är farliga för att de framför allt är stora — för all del, de är jättar som inte ryms i vårt land. Men den stora faran kanske ändå inte i första hand ligger i att de är stora, utan den ligger i den ytterst odemokratiska institution som det blir när en bolagsstyrelse finns någonstans borta i Amerika eller nere i Europa — ett företag som leds utan förankring i någon som helst ideologi, i något nationellt system, utan har bara en enda lag, lagen om största möjliga vinst åt ett kapital som är internationellt, som inte hör hemma i ett bestämt land utan som finns i flera länder. Den frågan kan vi ta upp från en annan synpunkt; då är det inte bara fråga om att en parlamentarisk utredning skall försöka finna lösningar. De multinationella företagen är ett allvarligt problem i vår tid som vi måste fundera över, men då från helt andra synpunkter.

När herr Sjönell plötsligt har kommit på att det är farligt med maktkoncentration också inom näringslivet verkar intresset litet senkommet — men för all del, bättre sent än aldrig. Sedan flera år sitter den s. k. koncentrationsutredningen, som tillkommit efter motionerande i kammaren, och jag minns inte att herr Sjönell var särskilt aktiv i det

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

sammanhanget. Koncentrationsutredningen sysslar med dessa tendenser – hopandet av makt hos enskilda människor osv. – och den utredningen kommer framöver med flera förslag som jag tror är väsentliga.

Herr Taube tog egentligen ner diskussionen på ett litet mera nyktert plan. Han svävade inte uppe i skyn utan höll sig till frågan vad vi har vunnit med koncentrationen, vad den har betytt ekonomiskt. Han talade om precis detsamma som jag skulle kunna tala om, nämligen skillnaden mellan samhällskalkyl och företagskalkyl och att vi får vara uppmärksamma på den inte minst när det gäller regionalpolitiken. Men inte behöver vi väl så stora parlamentariska utredningar om demokratis ideologi för att klara ut den saken? Jag tycker att herr Taube ser väldigt nyktert på det när han säger att dessa stora sammanslagningar många gånger inte har medfört någon nationalekonomisk vinst. De har inneburit vinst på ett håll men förlust på ett annat håll, och väger man ihop det blir kanske slutresultatet en förlust. Men detta är väl ändå en tanke som är rätt allmän numera och som alla är uppmärksamma på. Vi måste, det håller jag med herr Taube om, vid våra regionalpolitiska bedömningar också tänka på samhällskalkylen och inte bara på företagskalkylen.

Herr Sjönell höll ett stort ideologiskt anförande. I sin motion talar han ödesbestämt om dessa frågor. Jag kan inte missunna mig själv nöjet att säga att jag tycker det stämmer väldigt bra med det försök till något slags allmän dimbildning som vissa av centerns politiker ägnar sig åt. Man har lärt sig vissa modeord. Ordet decentralisering är ett sådant – ”vi är för decentralisering, vi är för att sprida makt”. Förslaget om utredning borde kunna ersättas av något helt annat, nämligen ett ärligt försök av herr Sjönell och hans meningsfränder att precisera sig och tala om vad de menar med decentralisering. Är det bara ett sådant där allmänt fluffigt prat? Hur skall man komma ifrån centraliseringen och kunna övergå till decentraliseringen? Låt oss diskutera konkreta förslag från er sida på den punkten! Tro inte att en allmän parlamentarisk utredning med experter kan lära oss demokratis väsen! Experterna har aldrig lärt oss demokrati och har aldrig lärt oss att tänka i demokratisk riktning. De har helt andra uppgifter. De kan i sin privata ideologi vara mycket goda demokrater, men man utreder inte fram demokrati i det här landet, lika litet nu som man har gjort det tidigare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Näringsutskottets värderade ordförande, herr Svanberg, framträder stilenligt som debattör, och det kanske säger det mesta, även i det här utomordentligt viktiga ärendet. Det är förvanskningar av vad som är skrivet i motioner, det är förvanskningar av vad föregående talare har sagt, det är avsiktliga eller oavsiktliga missförstånd, han lägger i min mun påståenden som jag aldrig har fällt etc. - allt i syfte att skapa en helt felaktig bild av vad det hela rör sig om. Dessutom har han tydligen mycket dåligt läst på vad som står i motionen, vad som sägs i reservationen och vad som finns på utredningssidan. Men detta hör så att säga till bilden av herr Svanberg, så det är ingenting att förvåna sig över i dag.

Herr Svanberg fällde ett yttrande som jag tycker är ganska symtomatiskt: "Man kommer lätt snett, herr Sjönell, om man tänker fel." Precis det, herr Svanberg! Försök i de här debatterna, som vi har och kommer att fortsätta att ha, att i stället höra på vad jag och andra säger och återge det på rätt sätt, förvanska inte meningen i våra uttalanden och gör inte heller helt felaktiga citat! Jag skulle kunna ta en hel rad påståenden som herr Svanberg gör gällande att jag har fällt men som jag över huvud taget inte har gjort; jag återkommer till det, herr talman, om tiden räcker till.

När det gäller decentraliseringens roll i samband med maktkoncentrationen säger herr Svanberg avslutningsvis att han har liksom inte fattat det där, att det är något slags dimbildning som centern håller på med när vi talar om decentralisering. Egentligen är det synd om herr Svanberg att han ännu inte i dag har upptäckt att decentralisering är en politisk ideologi, som omfattas av allt fler i det svenska folket. Varför tror herr Svanberg att centern har gått framåt på det sätt som den har gjort, om den inte hade burits upp av en ideologi som vanliga enkla människor förstår och sympatiserar med? Att en så pass kvalificerad man som herr Svanberg med hans utbildningsbakgrund inte begriper den kan vi inte göra någonting åt. Vi nöjer oss med att svenska folket begriper decentraliseringsideologin och i allt större skaror sluter upp omkring den.

Låt oss återgå till herr Svanbergs anförande! Han säger att jag har kommit på att det är maktkoncentration på gång i det här samhället. Ja, herr Svanberg, det är flera än jag som har kommit på det, och det är därför vi har reagerat och vill ha en utredning till stånd. Han påstår vidare att jag har sagt att organisationerna måste utredas först och främst. Jag sade i mitt anförande – det här är ett typexempel på hur han förvanskar – att det där med organisationerna nämns på en punkt i motionen, men det är inte det väsentligaste, utan vad som kommer att följa om man går in och gör den här utredningen beträffande maktkoncentrationen i statsförvaltning, kommunal förvaltning och näringsliv.

Herr Svanberg påstår också att jag har sagt att det inte är så farligt med maktkoncentrationen i näringslivet. Återigen en osanning, herr Svanberg! Jag sade att det är minst lika farligt och minst lika olycksbådande med den maktkoncentration som äger rum i multinationella företag och stora koncerner i näringslivet som på andra håll. Och det är inte första gången jag säger det, herr talman. Jag har stått här i åratal och talat om hur oerhört farlig jag anser just den maktkoncentrationen vara.

Sedan förklarar herr Svanberg att det här med kommunsammanslagningarna är typiskt för centerns synsätt. Och så frågar han litet retoriskt: "Ger små och fattiga kommuner den bästa demokratin?" Ja, herr Svanberg, det är möjligt att de gör det – och det är t. o. m. troligt, om man analyserar demokratins själva innersta väsen, vad man menar med det populära uttrycket gräsrotskontakter, att de många människorna har möjlighet att inverka på besluten, att det inte sitter ett fåtal befattningshavare i kommuner och på andra håll och utövar hela makten och fattar alla beslut.

Nu har den kalla verkligheten gjort att vi inte fortsättningsvis kan driva samhället som vi har gjort tidigare med de många, små och fattiga

kommunerna. Men vad har vi satt i stället, för att garantera att den forna gräsrotskontakten, den som fanns i de små och fattiga kommunerna, kommer att finnas i framtiden? Det är ett problem som bör utredas i den här parlamentariska utredningen, herr Svanberg, om man vill se sunt och riktigt på saken.

Jag har inte gett någon spark åt kommunalråden; jag har bara sagt att de liksom andra centrala befattningshavare samlar på sig – frivilligt eller genom dekret i lagar och förordningar – mer och mer makt. Det är det vi skall titta på: Hur skall vi ha det med det förhållandet i framtiden? Skall den makten kunna delegeras?

Det är ett typiskt Svanbergskt påstående att centern vill frånta kommunerna inflytande och lägga det på landstingen. Inte har vi påstått det! Vi säger att man skall delegera beslutsfunktionerna från kanslihuset och den centrala statsmakten ut till landstingen men också till kommunerna, herr Svanberg, så att man så att säga kommer nedåt i fråga om de beslutsfattande nivåerna och sprider ut beslutsfunktionerna, sprider makten.

När det gäller verken har vi det tredje exemplet på ett påstående som herr Svanberg lägger i min mun och som jag inte har fällt. Att de statliga verken är garantin för demokratin har jag aldrig någonsin påstått. Jag har sagt att man i utlokaliseringsutredningen har missat en mycket väsentlig och central punkt, nämligen att se på vilka beslutsfunktioner som nu har lagts på centrala ämbetsverk och som skulle kunna flyttas ut, exempelvis till landsting och kommuner, för att minska maktkoncentrationen.

Så säger herr Svanberg att vi i denna utredning föreslår att en samling experter skall tala om hur demokratin skall fungera. Det är fullkomligt häpnadsväckande hur man kan påstå en sådan sak och avslöja ett sådant slarv vid läsningen av vad som är skrivet i motion och reservation och en sådan nonchalans vid åhörandet av vad den tidigare talaren har sagt. Den här utredningen skall koncentrera sig på maktkoncentrationstendenserna, som enligt vår mening hotar demokratin. Den skall inte tala om hur demokratin skall fungera. Den skall vara en sundhetsinstitution, som skall försöka garantera demokratins fria funktionsduglighet och vitalitet.

Herr Svanberg talade sedan om småföretagsromantiken. En snöd verklighet och kalla villkor som man arbetar under, det är ingen romantik, herr Svanberg. Jag har sagt många gånger – och jag säger i dag – att man måste ha småföretag i vårt land, och herr Svanberg erkänner det. Då måste man stärka deras möjligheter att överleva. Om de får den rätta styrkan och de rätta utvecklingsmöjligheterna, kommer de att utgöra en utomordentligt god motvikt till den maktkoncentration som förekommer i näringslivet och som leder till större och större företag.

Jag har heller inte sagt, herr talman, att storföretagen på något sätt måste utplånas. Vi behöver dem också, vi behöver både stora och små företag. Men det skall vara en lämplig fördelning av makten och ansvaret, det får inte bli för stor koncentration på det ena hållet.

Helt plötsligt kopplar herr Svanberg in en sak som inte hör hemma i den här debatten – hur centern ställer sig till de anställdas inflytande i företagen. Han vill göra gällande att vi på något sätt skulle sväva på målet i det avseendet. Läser herr Svanberg inte motioner som väckts, inte ens

partimotioner? I så fall skall jag rekommendera honom att göra det i förslutningen. Vi har nämligen inom centern länge sysslat med frågan om de anställdas inflytande i företagen.

Sedan säger herr Svanberg: Hur skulle det vara om de anställda fick inflytande i småföretagen? Ja, de har redan ett utomordentligt stort inflytande i småföretagen. Det är möjligt att det kan förbättras något, men en av de finaste och förnämligaste kvaliteerna hos våra småföretag är just att där har företagsdemokratin fungerat mycket länge. Om den andan kan spridas till de stora företagen, då är det utomordentligt bra, och det har vi strävat efter. Men om nu någon verkställare kommer in i småföretagets styrelse, i den mån man bildar en styrelse — de flesta småföretag har inte aktiebolagsform — så tror jag inte att detta kan stärka småföretagets rent finansiella ställning; det skall nog andra åtgärder till för det, och det är en annan fråga.

Så slutar herr Svanberg med att säga att vi har föreslagit att man skall utreda demokratins former. Det är återigen ett sådant där påstående som inte stämmer med verkligheten. Vi har begärt en parlamentarisk utredning som skall titta på de oroande koncentrationstendenserna inom den samhällsliga och kommunala förvaltningen och inom näringslivet i första hand, för att se vad det finns för möjligheter att dämpa maktkoncentrationen till förmån för en vital och fungerande demokrati. Detta är, herr Svanberg, enkelt och inte särskilt svårt att fatta.

Herr TAUBE (fp):

Herr talman! Ibland är det ganska roligt att komma in i en stor politisk debatt, men jag hade faktiskt bara tänkt tala litet om den Sjönellska motionen. Jag vet inte vart debatten i dag egentligen siktar. De politiskt skiljaktiga frågorna kan vi väl ta vid ett annat tillfälle och nu hålla oss till saken.

Den här motionen syftar till en utredning som skall se på maktkoncentrationstendenserna, som herr Sjönell sade mycket ordentligt och mycket bra. Jag tycker att vi alla skall sikta dit. Jag sade i mitt inledningsanförande att jag inte är lika optimistisk som herr Sjönell om en decentralisering av de företag som nu existerar. Jag är tacksam om det inte blir ännu större koncentrationer av dessa företag och att den utvecklingen över huvud taget inte går i samma våldsamma takt som den har gjort nu. Det är dit jag strävar, inte till att slå sönder någonting.

Herr Svanberg talar om koncentrationsutredningen. Ja, den har suttit sedan 1962, och den lägger ju fram ett betänkande då och då, men den väger inte den totala samhällsekonomiska effekten. Vi måste ju till nöds ibland acceptera att företag slås ihop och blir större. Men med de kostnader som uppkommer för både kommunerna, landstingen, staten och den enskilda människan och det lidande människorna kan utsättas för måste man i de allra flesta fall kräva att samhället som sådant åtminstone på sikt får någon nytta av sådana koncentrationer, dvs. att priserna på produkterna genom denna strukturrationalisering, som det skryts så mycket om, blir lägre. Jag kan emellertid ändå acceptera att det då och då, om ett stort företag köper ett litet förlustgivande företag, inträffar att denna rationalisering under en viss övergångstid icke verkar

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

prisnedsättande. Men det finns exempel i samhället på sådana här koncentrationer där konkurrenterna blivit helt utslagna.

Jag vill kanske inte att vi skall gå in för det amerikanska systemet, men det ligger i alla fall en hel del i att inget företag, ingen koncern får behärska mer än 50 procent av marknaden.

Men vi vet för litet om hur det ligger till med den ekonomiska koncentrationen, vi har mycket svårt att tränga in i det hela. Jag kan inte riktigt förstå varför herr Svanberg inte kan acceptera en utredning som syftar till att vi efter varje fusion skall gå igenom handlingarna och titta på hur det går på lång sikt. Det är ju dit vi siktar.

Att studera fackföreningarna och de politiska organisationerna och andra koncentrationer kan i och för sig vara intressant. Men jag tror att det viktigaste är att vi ser på den ekonomiska koncentrationen för närvarande, och det är därför jag yrkar bifall till reservationen.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Herr Sjönell påstår att jag uppträder stilenligt här, och det är ju åtminstone bra att få erkännande för att det fanns en viss stil över vad jag sade. Jag kan inte återgälda den där kvickheten på annat sätt än genom att säga att herr Sjönell bitvis är sig lik.

Herr Sjönell påstår att jag har förvanskat vad han sagt och lagt det och det i hans mun. Jag har inte förvanskat någonting av vad herr Sjönell sagt. Herr Sjönell säger att det var en så förfärlig vantolkning när jag — jag skall ta ett enda exempel — sade att det skulle vara verken som var demokratins värn i det här landet. Han säger att faran för demokratin ligger i att nu kommer kommunalmännen inte att söka sig till verken i första hand, utan de går direkt till kanslihuset. Ja, men är det inte väldigt farligt att hoppa över det led som de statliga verken utgör. Jag förstår inte riktigt vad det är som herr Sjönell försöker slingra sig runt här.

Jag tror emellertid att herr Sjönell har rätt på en punkt — det är inte så lätt att förstå vad han säger. Vi har sagt så, och vi menar så, säger han. Det finns ett gammalt uttryck som säger: "Vad du ej klart kan säga, vet du ej; — — — Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta."

Herr Sjönell! Ta och sortera upp i tankarna litet grand först och bekänn Er till en klar ideologi, så går det lättare att diskutera, i stället för att använda en massa ord! Klara ut vad Ni egentligen vill!

Jag har inte förvanskat någonting av vad herr Sjönell sagt utan precis dragit ut konsekvenserna av det.

Men det ligger en hel del i det här sättet att diskutera. Man går ut och talar allmänt om decentralisering, och så tror man att folk skall bli positivt stämnda. Jo, decentralisering är bra — men man aktar sig väldigt noga för att tala om, vad man menar med decentralisering.

Sedan börjar herr Sjönell tala om att det finns motioner från centern beträffande de anställdas inflytande. Ja, snälla herr Sjönell, det är väl ändå litet lustigt att tro att man klarar koncentrationstendenserna i hela det ekonomiska system vi har genom en sådan här utredning.

När herr Sjönell sedan talade om småföretagen sade han att där är företagsdemokratin alldeles utmärkt. Jag tror inte att herr Sjönell skulle ha sagt det. Visserligen har vi småföretag med en utmärkt företagsdemo-

krati, men man kan också finna mycket goda exempel på småföretag vilkas chefer sköter verksamheten och umgås med sina anställda på ett mycket patriarkaliskt sätt, som inte alls är fördömligt. Därför tycker jag inte att herr Sjönell skall slunga ut påståendet att företagsdemokratin är bra vid alla småföretag.

Sedan påstod också herr Sjönell att jag talade föraktligt om småföretagen. Det har jag inte gjort. Jag tror visst att småföretagen behövs. Det är alldeles utmärkt att vi har dem. Men vi skall inte göra det till en ideologi att ha enbart småföretag, i en värld med koncentrations-tendenser vid många av de företag som vi skall konkurrera med.

Allt detta kan vi emellertid lämna därhän. Herr Sjönell vill fortsätta att föra debatten på det sätt som han är van, nämligen att litet fluffigt slänga omkring sig med uttryck som decentralisering, ett nät av tätorter över hela landet — det sistnämnda är ett berömt uttryck från centerpartiet, inte av herr Sjönell — och utan att definiera vad som ligger bakom det man säger. Vi får aldrig någon ordentlig definition av vad ni menar. Vad vill ni decentralisera? Vad ni vill göra? Tala om det i stället, ty annars får ni finna er i att bli missförstådda.

Jag tycker heller inte att herr Sjönell skall förhäva sig över att centern har så många människor med sig nu, människor som har förstått centerns ideologi och som därför följer centern. Akta Er för det, herr Sjönell! Det kan bli en ryslig baksmälla av det talet, när man upptäcker att människor genomskådar fluffigheten och inte finner sig i att bara få ord utan vill ha något mera.

Beträffande företagsdemokratin kan man för övrigt fråga: När släpper bondekooperationens organisationer in lantarbetare och livsmedelsarbetare i sina styrelser i större omfattning? Varför inte tala om det i stället för att stå här och tala allmänt om maktkoncentration? Ta upp ett reellt fall i stället och tala om det. Förklara vad ni vill göra på en bestämd punkt!

Vidare förklarade herr Sjönell att han inte hade sagt att det är experter som skall utreda demokratin. Men herr Sjönell sade exakt så, att vi skall tillsätta denna utredning där det kommer att finnas en mängd experter som kan dessa frågor; de skall tala om var faran för demokratin ligger. Men skall man verkligen behöva gå till experter för att klara ut demokratin väsen? Det tycker jag är mycket underligt.

Sedan medger jag, herr Taube, att det i denna debatt har blivit litet för mycket ideologi och litet för många utflykter över områden som kanske inte direkt har med den motion att göra som vi här diskuterar. Men, herr Sjönell, för då inte diskussionen om denna fråga med det vanliga lösa pratet och fluffigheten, en fluffighet som t. o. m. fick en mittentidning att häromdagen skriva, att centern är inte ett politiskt parti, det är en stämning, en känsla. Och man omvandlar inte det här samhället med en stämning, herr Sjönell. För det fordras järnhårt politiskt arbete. Och det fordras vetskap om vilka idéer man företräder, och man skall våga att precisera dem, inte bara tro att man kan berusa sin publik med ord. Tydligt kan man berusa sig själv till att tro att man uträttar något väsentligt, bara med att utslunga en stor mängd underliga ord.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Fredagen den
5 maj 1972

*Åtgärder för att
motverka makt-
koncentrationen
i samhället*

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Herr Svanberg använder gång på gång i denna debatt ett ord, som jag inte vet om det ens står i akademiens ordlista — han har gjort det tidigare också, när han talat om mig och centern — nämligen ordet fluffighet. Och efter att ha lyssnat på herr Svanberg två gånger i dag förstår jag mycket väl varför han är så förälskad i ordet fluffighet.

I vad sedan gäller frågan om förvanskade uttalanden behöver vi inte debattera den saken, herr Svanberg, utan vi kan gå till protokollet. Jag föreslår att vi gör det.

Beträffande småföretagen vidhåller jag att företagsdemokrati där har praktiserats sedan länge i verkligheten. Men självfallet kan det i undantagsfall finnas småföretag som sköts patriarkaliskt eller på annat sätt mindre företagsdemokratiskt, men det är i så fall undantag som bekräftar regeln. Småföretagen i allmänhet utmärks av att ägaren — han må nu vara fabrikör eller chef av annat slag — umgås med sina anställda på verkstadsgolvet och där har gemensamma överläggningar om företagets produktion, arbete, utveckling osv.

Försök, herr Svanberg, att höra på vad man säger och förvanska inte allting! Det är inte fråga om att utreda demokratin. Jag har sagt det tre gånger förut, och jag säger det nu en fjärde gång: Vi måste utreda maktkoncentrationstendenserna, som kan hota demokratin. Det är någonting helt annat, herr Svanberg.

Herr Svanberg tillgrep sedan ett gammalt trick som han alltid tillgriper när han råkar illa ut. Då går han till de gamla grekerna och slänger ett gammalt ordspråk eller en gammal sentens i ansiktet på mig. De gamla grekerna räddar dess värre inte herr Svanbergs debattläge den här gången heller, herr talman.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Endast två sakupplysningar.

De gamla grekerna var i det här fallet Esaias Tegnér; längre tillbaka än så gick jag inte.

Herr Sjönell vill vidare ha en förklaring till ordet "fluffighet"; han vet inte vad det är. I hans fall — liksom när det gäller många av hans partivänner — kan jag översätta ordet "fluffighet" med "allmänna talesätt, brist på koncentration och allmän tankeoreda".

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sjönell begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 24 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sjönell begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 169
Nej — 109
Avstår — 16

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Förstatligande av
cement- och lätt-
betongindustrin*

§ 8 Förstatligande av cement- och lättbetongindustrin

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 25 i anledning av motion om förstatligande av cement- och lättbetongindustrin.

I detta betänkande behandlades motionen 1972:1322 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari yrkats att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag syftande till förstatligande av cement- och lättbetongindustrin.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1322.

Reservation hade avgivits av herr Hallgren (vpk), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:1322 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag syftande till förstatligande av cement- och lättbetongindustrin.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Hyreskostnaderna har debatterats i flera omgångar tidigare i denna kammare. De har också stått i centrum för samhällsdebatten under de senaste åren på 1960-talet. Man har sökt orsaker till de våldsamma hyresstegringarna. Det har självfallet funnits flera orsaker, där räntan antas ha spelat en avgörande roll.

En avgörande faktor i detta sammanhang är att söka i ägandeförhållandena och prispolitiken inom byggnadsmaterialindustrin. Ett flertal branschutredningar har påvisat missförhållanden inte minst i fråga om monopoltendenser och konkurrensbegränsningar inom prispolitiken. Man har observerat detta även från regeringshåll. Man har tidigare sagt att förhållandena skall hållas under observans. Det har man också gjort på olika sätt, bl. a. genom SPK. Redan 1947 tillsattes en statlig utredning, som skulle utreda monopoltendenserna och konkurrensbegränsningarna inom materialindustrin, men den blev 1954 hindrad av regeringen och framlade heller inget betänkande.

Byggnadsmaterialindustrin är en mycket tung post i samhällsekonomin. Den torde svara för 8–10 procent av den svenska industrins tillverkningsvärde. År 1963 var omfattningen inom denna industrisektor uppe i 8 700 miljoner. Arbetslönernas del av byggkostnaderna har sjunkit och är sjunkande. Samtidigt är materialkostnaderna stigande. Om man tittar på cementpriserna, kan man se att de, från att — på grund av en vad

Fredagen den
5 maj 1972

*Förstatligande av
cement- och lätt-
betongindustrin*

man kan kalla normal utveckling under hela efterkrigstiden — har gått i samma takt som konsumentprisindex i övrigt, nu har fått en ännu häftigare stegring.

Byggnadsarbetareförbundets ordförande Knut Johansson, tillika ledamot av riksdagen, har skrivit en artikel i tidningen Byggnadsarbetaren. Han visar där att mellan januari 1969 och november 1971 ökade priset på cement med 22,4 procent enligt officiellt index. Det är, konstaterar han, en häpnadsväckande siffra, speciellt med tanke på att momsen inte är inräknad i denna siffra. Om man skulle räkna på samma sätt på andra varugrupper, finner man att cementpriserna ökat ungefär dubbelt så snabbt som konsumentprisindex. Det är desto märkligare som cementindustrin är en processindustri, där man har hög mekaniseringsgrad och kan rationalisera efter hand. Man kan inte skylla på att löneuppgörelser och annat skulle ha någon avgörande inverkan på prisbildningen.

Herr Knut Johansson anvisar en annan väg till lösning än yrkandet om förstatligande i vår motion 1322. Han talar om en "importkonkurrens". Men t. ex. den danska cementindustrin vill mycket ogärna konkurrera med den svenska. Man får då tänka sig andra leverantörer bland Östersjöländerna såsom Polen, Östtyskland och Sovjet. Utredningar visar dock att en sådan konkurrens av transportekonomiska skäl inte är att räkna med. Ville man driva resonemanget väldigt långt, kunde man hävda att även ballasten i betongen, dvs. grus och sten, skulle importeras. Var och en inser att det vore omöjligt att transportera sådant material.

I utskottsbetänkandet anförts kort och sakligt att det saknas förutsättningar för priskonkurrens mellan tillverkarna och att två företagsgrupper har hand om cement- och lättbetongindustrin. Företrädare för dessa företagsgrupper framhåller att man konkurrerar med olika slag av byggnadsmaterial. Det blir en produktkonkurrens i stället.

Cement och lättbetong utgör den strategiska basen för byggande. Att man skulle kunna få någon produktkonkurrens där har jag svårt att tänka mig. Lättbetong är en mycket bra svensk uppfinning, lämplig att använda i byggnation. Det vore beklagligt om man på grund av felaktig prispolitik skulle gå över till andra och sämre material.

Man kan till livsmedelsområdet överföra resonemanget om produktkonkurrens. Om mjölken vore alldeles för dyr — vilket den i och för sig är — skulle man då, i stället för att anvisa vägar att sänka mjölkpriset eller hålla det på en rimlig nivå, säga att folk kunde dricka vatten, saft eller öl. Det är samma typ av argumentation. Emellertid måste man angripa problemets kärna.

Jag vill, herr talman, med det anförda yrka bifall till vår vid näringsutskottets betänkande nr 25 fogade reservation.

Herr ANDERSSON i Storfors (s):

Herr talman! Det råder inget tvivel om att cement- och lättbetongindustrin är en mycket viktig del inom byggnadsmaterialindustrin, vilket herr Olsson i Stockholm också har talat om. Branschen är från samhällssynpunkt betydelsefull och bör därför följas med mycket stor uppmärksamhet. Som motionärerna anför och herr Olsson i Stockholm nämnde för en stund sedan har ett flertal branschutredningar skett under

senare tid. Regeringen har också meddelat att förhållandena inom området hålls under speciell uppsikt.

Motionen denna gång sammanfaller i stort med motionerna vid 1969 års riksdag. Bankoutsiktet hänvisade då till att staten genom avtal med AB Gullhögens bruk fått direkt insyn i ett av storföretagen inom byggnadsmaterialbranschen. Ett förstatligande, som motionärerna föreslog, avstyrktes av utskottet vid det tillfället, och riksdagen följde utskottet. Utskottsmajoriteten konstaterar i dag att den arbetsgrupp som signalerades 1969 har kommit till stånd. Inom Kungl. Maj:ts kansli finns således en grupp med representanter för finans-, handels-, inrikes-, civil- och industridepartementen, som ägnar stor uppmärksamhet åt byggnadsmaterialindustrin.

Med hänvisning till utskottets skrivning i övrigt finner jag att motionärernas farhågor i fråga om prisutvecklingen på cement- och lättbetongområdet är till viss del överdrivna. Ett förstatligande är enligt utskottets mening inte aktuellt. Detta leder mig till, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på motionen 1322.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Beträffande statens avtal med AB Gullhögens bruk är också det att säga att staten delvis är aktieägare; staten har nämligen 12,5 procent av aktierna. Men det har visat sig att det inte påverkar prishöjningen. Jag tror inte att någon med framgång kan försvara de prishöjningar på 22 procent under mycket kort tid som jag har pekat på. Det finns ingen som helst möjlighet att sakligt motivera dem. Det är desto allvarigare som det förekommer en vertikal integration mellan materialindustrin och tillverkningsindustrin. Ägaren till Cementa, som har 80 procent av cementtillverkningen, är knuten till Skånska cement, landets största byggnadsföretag, och genom andra intressegrupper också till dem som tillverkar fabriksbetong, betongelement osv. Vissa storföretag har alltså direkta fördelar genom att vara lierade med materialindustrin. Vi kan ju tänka oss vad som händer med konkurrensen under sådana förhållanden, även om man gärna vill påvisa att det råder en fri konkurrens.

Nu är man för all del överens om att det inte förekommer någon konkurrens på materialindustrins område — i alla händelser inte när det gäller de tunga basmaterialen — och att det inte heller finns några förutsättningar för det. Det har nämnts i motionen att några statliga nyetableringar inte är att tänka på, därför att den nuvarande kapaciteten hos den befintliga industrin redan är tillräckligt stor. En utredning kan ju inte komma längre än till vad som redan står klart utsagt här och vad som har framkommit genom tidigare utredningar, utan frågan gäller om man skall vända tendensen till bostadskonsumenternas fördel och få stopp på prishöjningarna och möjligen kunna sänka priserna på de viktiga basmaterial det handlar om.

Herr ANDERSSON i Storfors (s):

Herr talman! Jag vill återigen upprepa för herr Olsson i Stockholm att vi inom utskottsmajoriteten inte alls är av den åsikten att ett förstat-

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Förstatligande av
cement- och lätt-
betongindustrin*

Fredagen den
5 maj 1972

*Förstatligande av
cement- och lätt-
betongindustrin*

ligande av denna industri skulle vara den lyckligaste lösningen. Skulle däremot någonting hända på det här området, bör enligt min mening Statsföretag AB ha hand om den långsiktiga planeringen. Därmed följer att initiativet självfallet skall tas av Statsföretag AB, som vi anser har de största möjligheterna att sätta sig in i och följa marknaden inom byggnadsbranschen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om avslag på motionen 1322.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Hallgren, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 25 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarén bifallit reservationen av herr Hallgren.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	275
Nej	--	16
Avstår	--	3

§ 9 Föredrogs

Näringsutskottets betänkande:

Nr 26 i anledning av motion angående tryckningen av postgiroinbetalningskort

Inrikesutskottets betänkande:

Nr 10 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1972/73

Civilutskottets betänkanden:

Nr 20 i anledning av motion om vidgat medinflytande i vissa ärenden enligt byggnadslagstiftningen

Nr 21 i anledning av motion om översyn av handikappbyggnormerna i byggnadsstadgan

Kammarén biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 10 Översyn av vissa bestämmelser avseende bebyggelse på landet

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Översyn av vissa
bestämmelser av-
seende bebyggelse
på landet*

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 22 i anledning av motion om översyn av vissa bestämmelser avseende bebyggelse på landet.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Runt om i landet finns det människor som vill bygga där myndigheterna inte har tänkt sig det. Ofta åberopas som skäl för uteblivet byggnadstillstånd att avloppsfrågan inte kan ordnas. Härvid tycks man slentrianmässigt tänka sig WC som den enda lösningen. För dessa människor borde riksdagens beslut i dag innebära nytt hopp.

I civilutskottets betänkande nr 22 säges:

”Enligt utskottets bedömning kan inte åberopad reglering i och för sig anses hindra att likvärdiga eller bättre alternativ till vattenklosett kommer till användning.”

Det faktum att WC inte bör installeras är alltså ingen grund för att neka byggnadstillstånd.

Utskottet anser det också värdefullt om bostadsstyrelsen och socialstyrelsen kompletterar sina anvisningar i denna fråga. Det kan inte vara rimligt att en statlig myndighet föreskriver en enda teknisk lösning av den sanitära frågan, i synnerhet inte när denna lösning visat sig både miljöfarlig och dyrbar för samhället.

Självfallet är det inte vetenskapens sista ord att man först skall blanda ut latrinen med ofta dyrbart, renat vatten, därefter transportera den långa vägar i dyrbara rörledningar och sedan till stora kostnader skilja ut latrin och vatten igen i reningsverken. Olika multtrumlösningar förefaller betydligt intelligentare än den gammalmodiga vattenklosetten. Här använder man sig av naturens egen geniala metod att bryta ned organisk materia. Under syretillförsel och undertryck, enkelt åstadkommet genom ventilation, förmultnar latrin och köksavfall utan några sanitära olägenheter och resulterar för en normalfamilj i ca två hinkar luktfri jord om året. Inte heller köksavfallet behöver kommunen bekymra sig över genom denna lösning, vilken skulle innebära en stor förenkling av sophanteringen.

Anvisningarna till bostadskungörelsen 6 § föreskriver uttryckligen WC. Här har myndigheterna bidragit till denna olyckliga lösning vid en enda teknisk lösning, som i sin tur har bidragit till centralisering av bebyggelsen.

Vi motionärer hälsar med glädje utskottets positiva skrivning, som vi tror kommer att bidra till ett nytänkande hos berörda myndigheter.

I detta anförande instämde herr Åkerlind (m).

Herr JOHANSSON i Holmgården (c):

Herr talman! Det kan synas onödigt att ta upp debatt i ett ärende där ett enigt utskott har lämnat sitt förslag. När vi i alla fall vill något diskutera frågan om bättre möjligheter till bostadsbyggande på landsbygden så är det framför allt därför att man på senare tid har kunnat konstatera ett allt större intresse att komma ut på landsbygden och där

Fredagen den
5 maj 1972

*Översyn av vissa
bestämmelser av-
seende bebyggelse
på landet*

skapa sig ett eget hem.

Tyvärr verkar det inte som om bostadsmyndigheterna följer med ordentligt på detta område och inser vikten av att dessa i regel unga människor själva i stor utsträckning skall få bestämma var de vill bo. Lagstiftningen om fysisk riksplanering som vi väl senare i detta hus kommer att få ta ställning till tycks faktiskt också av byggnadsnämnderna och de som har med byggnadsärenden att göra uppfattas som om ytterligare hinder skulle komma att resas mot möjligheten att bygga bostäder på landsbygden. Man utgår från detta därför att statsrådet redan i samband med det beslut som vi fattade i höstas uttalade att ansökningar om dispens skulle behandlas ytterst restriktivt. Följaktligen kommer det att byggas i huvudsak på de planerade områdena.

Tyvärr tycks byggnadsplanerarna ha en utomordentlig oförmåga att följa med i vad som händer och framför allt att finna en boendeform ute på landsbygden som i görligaste mån ansluter till den byggnadskultur som vi har på landsbygden och som många människor alltmör uppskattar. I stället vill man gärna att kommunerna köper in områden och stycker upp dem i så rektangulära rutor som det över huvud taget är möjligt. Där skall sedan människorna bo sida vid sida, ungefär som i ett utpräglat tätortsområde.

Jag kan inte underlåta att säga detta därför att det enligt mitt sätt att se är en utomordentligt väsentlig fråga som också anknyter till vad vi nu har att ta ställning till.

Utskottet tycks ha varit rätt positivt när det gäller möjligheterna att tekniskt finna andra lösningar än dem som byggnadsplanerare i dag helt och hållet ansluter sig till och arbetar efter. Men jag skulle ha varit glad om man från utskottets sida hade mera konkret sagt ifrån att de här möjligheterna skall finnas. I stället har man sagt att åberopad reglering i och för sig inte kan anses hindra att likvärdiga eller bättre alternativ till vattenklosett kommer till användning. Det man säger är ingenting bestämt, utan man tror att myndigheterna kommer att handlägga ärendena på det här sättet. Det hade väl varit rimligt om man hade gjort ett mera bestämt uttalande.

Låt mig i anslutning till detta och som en sammanfattning få säga att den utredning som är ute på remiss i olika instanser och som rör hushållning med mark och vatten utan tvivel är värdefull, men jag har en känsla av att det skulle finnas anledning att i större utsträckning än vad man gör i dag hushålla med individen, den enskilda människan. Jag tycker att man i alltför stor utsträckning har glömt detta. Det är mot den bakgrunden som vi har velat fästa uppmärksamheten på det väsentliga i att människor när de står inför ett avgörande som är ett av de väsentligare i deras liv, nämligen att skapa sig ett eget hem, bör ha ett större inflytande själva och inte skall styras och dirigeras av samhället.

Med detta anförande, i vilket herrar Torwald (c), Petersson i Gäddvik (m) och Stridsman (c) instämde, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Civilutskottets betänkanden:

Nr 23 i anledning av motion angående tillstånds- och kontrollförfarandet vid byggande av egna hem

Nr 24 i anledning av motion om skyldighet för staten och lands-
tingen att söka byggnadslov

Nr 25 i anledning av motion om normer för parker och grönområden
i tätbebyggelse

Försvarsutskottets betänkande:

Nr 14 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:85 angående
utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 inom
försvarsdepartementets verksamhetsområde

Konstitutionsutskottets betänkande:

Nr 24 i anledning av propositionen 1972:78 med förslag till lag om
ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma
allmänna handlingar

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 12 Domstolsväsendets organisationsnämnd, m. m.

Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 8 i anledning av Kungl.
Maj:ts i propositionen 1972:1 gjorda framställning om anslag för
budgetåret 1972/73 till domstolsväsendets organisationsnämnd, m. m.
jämfte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1972:1, bilaga 4, under punkten
D 10 (s. 58–65) föreslagit riksdagen att

1) besluta att en central förvaltningsmyndighet för domstolsväsendet
inrättades i Jönköping fr. o. m. den 1 juli 1973,

2) till Domstolsväsendets organisationsnämnd för budgetåret 1972/73
anvisa ett förslagsanslag av 4 984 000 kronor.

I detta sammanhang behandlades

motionen 1972:898 av herrar Boo (c) och Fiskesjö (c) vari hemställdes
att riksdagen skulle avslå Kungl. Maj:ts framställning i statsverksproposi-
tionen om principbeslut rörande inrättande av en central förvaltnings-
myndighet för domstolsväsendet,

motionen 1972:912 av herr Mellqvist m. fl. (s, c, fp, m) samt

motionen 1972:918 av herrar Westberg i Hofors (s) och Haglund (s).

Utskottet hemställde

A. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på
motionen 1972:898 beslutade att en central förvaltningsmyndighet skulle
inrättas för domstolsväsendet,

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

B. att riksdagen beslutade att till höstsessionen med 1972 års riksdag uppskjuta behandlingen av dels propositionen 1972:1, bilaga 4, punkten D 10 Domstolsväsendets organisationsnämnd, såvitt gällde frågorna om lokalisering av den centrala förvaltningsmyndigheten för domstolsväsendet och tidpunkten för dess inrättande, dels motionerna 1972:912 och 1972:918,

C. att riksdagen till Domstolsväsendets organisationsnämnd för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 4 984 999 kronor.

Reservation hade avgivits av fru Kristensson (m) samt herrar Dockered (c), Ernulf (fp), Johansson i Växjö (c), Polstam (c) Schött (m) och Henmark (fp), vilka ansett

dels att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:898 beslutade avslå Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en central förvaltningsmyndighet för domstolsväsendet,

dels — under förutsättning av bifall till vad reservanterna hemställt under A — att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionerna 1972:912 och 1972:918.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 1 år 1972 finns förslag om principbeslut om inrättande av ett centralt ämbetsverk för att handha domstolarnas administrativa verksamhet. I motionen 898 hemställs att riksdagen avslår Kungl. Maj:ts framställning om principbeslut beträffande inrättande av en central förvaltningsmyndighet åt domstolsverket. Av skäl, som bäst framgår av den reservation som är fogad vid justitieuetskottets betänkande nr 8 och som jag här skall försöka redovisa något ytterligare, yrkar vi i reservationen bifall till denna motion.

Domarnas självständiga ställning har uppfattats som en garanti och borgen för rättssäkerheten i vårt land. Domarna har förvaltat sitt ämbete med bevarande av det bästa som finns i fråga om personligt föredöme och ämbetstraditioner. Undantagen har varit få. Denna fina tradition är en tillgång som vi måste söka bevara.

Rekrytering och tillsättande av domartjänsterna sker nu efter hovrätternas rekommendation, och det är en ordning som fungerat väl. Vi har ej kunnat bortse från att ett centralt ämbetsverk kan medverka till att misstankar uppstår om ovidkommande påverkan vid tillsättande av domartjänsterna. Bara misstanken härom är så skadlig att den med all makt måste avvisas. Domstolarnas oberoende ställning måste bevaras.

Nu är propositionen så knapp i sin redovisning, att riksdagen näppeligen kan grunda sitt beslut på saklig övertygelse. Remissyttrandena har också redovisat stor tveksamhet. Således understryker JO vikten av ett klarläggande av vem som skall göra vad. Någon redovisning av denna detalj finnes ej i propositionen.

I domstolsverksutredningen säges: "En aldrig så klar gränsdragning mellan olika organ beträffande ansvaret för olika delar av den administrativa verksamheten är emellertid inte tillräcklig. Det krävs också goda kontakter och ett gott samarbete mellan de olika organen."

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

Mogna för detta beslut synes icke berörda organ vara. Remissvaren vittnar ej om den enighet som utredningen anser nödvändig. Således avstyrker tre hovrätter. Och hovrätterna kommer att även efter omorganisation ha en stor uppgift genom sin erfarenhet av de unga juristernas personliga förutsättningar att sköta en ansvarsfull tjänst. Hovrätten för Skåne och Blekinge anför i sammanfattning:

”Hovrätten avstyrker förslagen.

Den i betänkandet redovisade utredningen är icke av den kvalitet att den bör läggas till grund för några åtgärder. Det enda utredningen har visat skäl för, är en viss delegering av ärenden från justitiedepartementet, särskilt sådana som sammanhänger med planerade ADB-system. Sådan delegering har redan skett genom inrättandet av domstolsväsendets organisationsnämnd, DON, från den 1 juli 1971.

Att i stället för denna inrätta en central förvaltningsmyndighet på domstolsväsendets område med administrativa ledningsuppgifter skulle skapa ett oklart ansvarsförhållande och en omotiverat komplicerad handläggning av relativt enkla ärenden. En sådan myndighet skulle medföra betydligt större faktiska kostnader än som redovisas i betänkandet, utan att nyttan kan anses svara mot kostnaderna.

Om likväl en sådan centraliserad domstolsadministration beslutas, bör denna byggas upp successivt under en tämligen lång övergångstid.”

Detta citat är taget ur hovrättens remissyttrande och underskrivet av hovrättspresidenten Kjellin, vilkens erfarenhet måste tillmätas stor betydelse. Hovrättens kritik avser ansvarsskillnaden mellan departementschefens verksamhet, vilken alltid sker under politiskt ansvar, och ett ämbetsverks handlande, som aldrig sker under ett sådant ansvar.

För att bereda justitiedepartementet en viss avlastning har således domstolarnas organisationsnämnd, DON, inrättats. Denna nämnd handhar vissa organisationsuppgifter inom domstolarna, och trots att verksamheten bara varit i gång sedan den 1 juli 1971 är erfarenheterna goda. Organisationsnämnden torde kunna övertaga de datauppgifter som den närmaste tiden kan bli aktuella. Då kommer ett exklusivt ämbetsverk ej att behövas för domstolarnas administrativa uppgifter. Kostnaderna är inte med säkerhet redovisade, och risken för påverkan av den dömande verksamheten stor. När det finns en organisation som fungerar bra, som DON gör, finnes ej skäl för en förändring.

Nu anför departementschefen att det är angeläget att fatta detta principbeslut för att bereda personalen vid DON en säker anställning som inverkar på rekryteringen av goda krafter till dessa uppgifter. Detta skäl kan vara godtagbart och viktigt, men under utskottsbehandlingen har ytterligare komplikationer tillstått. Oenighet om förläggningssorten råder ju, och utskottet har föreslagit att avgörande beslut om lokaliseringen skall uppskjutas till hösten, detta sedan inrikesutskottet velat lokalisera ämbetsverket till Sundsvall, medan departementschefen föreslagit Jönköping. Frågan skulle troligen må väl av att mogna en tid, och vi tror att hela förslaget om inrättandet av ett exklusivt centralt ämbetsverk för domstolarnas administration också med fördel kunde mogna en tid.

Herr talman! Med stöd av dessa synpunkter vill jag yrka bifall till reservationen vid justiteutskottets betänkande nr 8.

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Herr Polstam har redogjort för reservanternas inställning till frågan om inrättandet av ett domstolsverk, och jag vill bara helt kort tillfoga några synpunkter.

Även vi reservanter har förståelse för att det kan finnas behov av ett centralt organ som svarar för vissa administrativa uppgifter. Det har även visat sig därigenom att det redan finns en organisationsnämnd som just sköter dessa uppgifter. Vi tror att den moderna datatekniken och andra tekniska hjälpmedel, blanketter, vissa handläggningsrutiner och inte minst kurser och utbildningsverksamhet motiverar en central myndighet.

Å andra sidan kan man säga att i dagens läge bör det vara starka skäl för att nya statliga ämbetsverk skall inrättas. Det som ändå till slut varit avgörande, när vi inte nu vill fatta beslut om ett sådant verk, är det som herr Polstam redan varit inne på, nämligen tveksamheten om myndighetens ställning, organisation och arbetsuppgifter. Den mycket känsliga frågan uppstår, om ett sådant här verk i praktiken kommer att inverka på domstolarnas självständighet och integritet. Detta är ju en rättssäkerhetsfråga av allra största betydelse.

Personligen har jag tyckt att det inte var möjligt att fatta principbeslut om detta utan att man verkligen har klara garantier för att administrationen inte kommer att fungera så att den i praktiken inverkar på de dömande funktionerna. Därför har jag ansett att det behövs en utförlig redovisning från departementet beträffande verkets uppgift och funktion, innan man fattar något beslut om detta.

Herr Polstam har också redovisat att många remissinstanser har varit otomordentligt kritiska, i synnerhet de som företräder den dömande verksamheten. Jag tror därför att det finns anledning att hemställa hos departementet att få preciserade förslag till ledning för riksdagens beslut. Därför vill jag också, herr talman, yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

De två andra frågor som behandlas här är frågan om lokaliseringen av verket och tidpunkten för dess inrättande. I de hänseendena har utskottet varit enhälligt i sin skrivning, och jag vill bara i korthet erinra om att frågan har varit på remiss hos inrikesutskottet, som i sitt yttrande har anfört att det vore lämpligt att avvakta ett beslut av delegationen för lokalisering av statlig verksamhet, innan man tog ställning till verkets förläggning. Vi har i justitieutskottet accepterat detta, men jag vill särskilt framhålla att justitieutskottet för sin del understryker att frågan om verkets lokalisering i första hand måste bedömas från effektivitets-synpunkt.

Jag vill också säga att justitieutskottet har haft tillfälle att närmare ta del av situationen i den kommun som departementet har föreslagit som lokaliseringsort, nämligen Jönköping, och vi har funnit att den kommunen i och för sig skulle vara väl lämpad för ett domstolsverk. Som jag tidigare sagt har utskottet dock enhälligt intagit den ståndpunkten att frågan bör avgöras i ett större sammanhang, och vi vill därför inte nu ta ställning till lokaliseringen.

Av det sagda följer att vi nu inte heller vill ta ställning till tidpunkten för verkets inrättande. Den frågan kommer utskottet att behandla under hösten.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Fram till den 1 januari 1965 var rådhusrätterna som bekant kommunala domstolar med de större och medelstora städerna som huvudmän. Jag tror man kan säga att rådhusrätterna då i stort sett fungerade väl. Kommunerna tillhandahöll i regel tillräckliga resurser, och administrationen var enkel och smidig.

Inför förstatligandet hyste man på många håll inom rådhusrätterna farhågor för att det skulle bli försämringar i dessa hänseenden när staten övertog huvudmannaskapet. Tyvärr har dessa farhågor besannats. Rådhusrätternas eller som det nu heter, tingsrätternas resurser blev mycket snävt utmätta. Resultatet härav blev betydande eftersläpningar i den dömande verksamheten med alla de olägenheter inte minst från kriminalpolitisk synpunkt som det för med sig.

Administrationn byråkratiserades och blev tungrodd och svårhanterlig i en utsträckning som rent av överträffade farhågorna. Jag skall inte trötta kammarerna med exempel härpå, men jag skulle kunna nämna en rad sådana, en del ganska drastiska.

De snäva och detaljerade administrativa reglerna för tingsrätternas verksamhet har varit tidskrävande att sätta sig in i och även i många fall ganska hinderliga för tingsrätternas egentliga uppgift, den dömande verksamheten.

Vad jag här sagt visar att jag är fullt medveten om att domstolsadministrationen är i behov av effektivisering och förenkling. Det är därför i och för sig bra att regeringen har upptagit den frågan till prövning. Men jag är inte övertygad om att man når den eftersträlvade effektiviseringen och förenklingen genom att som regeringen föreslår inrätta ett nytt centralt ämbetsverk för domstolsadministrationen i huvudsaklig överensstämmelse med det föreliggande och nyligen remissbehandlade utredningsförslaget.

Visserligen kan jag godta regeringens ståndpunkt så till vida att jag anser att en del administrativa uppgifter inom rättsväsendet naturligen bör skötas av ett centralt organ. Det gäller främst databehandlingen av vissa områden av administrationen liksom en del andra serviceuppgifter åt domstolarna.

Men jag tror inte att förslaget är lägnat att främja effektivitet och enkelhet i handläggningen när det gäller personaladministrationen. Enligt förslaget skall de personaladministrativa uppgifterna delas mellan det nya domstolsverket och hovrätterna. Det förefaller mig som om denna uppdelning snarast kan öka de nuvarande svårigheterna och alltså leda till ytterligare byråkratisering och tungroddhet. Man bör inte heller glömma vad skånska hovrätten säger om den oklara ansvarsfördelning som kan uppkomma, givetvis en olägenhet.

I princip bör alltså enligt min mening personaladministrationen ligga kvar hos hovrätterna. Men man bör därvid undersöka möjligheterna att förbättra den nuvarande handläggningen. Jag tror att det finns goda möjligheter att göra detta.

Huvudskälet för reservanternas yrkande om avslag på förslaget att inrätta ett domstolsverk är emellertid, som både herr Polstam och fru Kristensson har framhållit, att statsverkspropositionen ger så vaga

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

uppgifter om verkets närmare uppgifter och utformning att reservanterna inte anser sig nu kunna ta ställning till regeringens begäran om ett principbeslut. Man får t. ex. inte veta någonting om i vilka avseenden regeringen tänker ta hänsyn till den delvis ganska skarpa remisskritiken mot utredningsförslaget.

Jag tycker att regeringen bör ta sig en grundlig funderare på vilka administrativa uppgifter inom domstolsväsendet som bör skötas av ett centralt organ och därefter förelägga riksdagen ett genomarbetat förslag. Kanske visar det sig då, att ett nytt ämbetsverk inte blir nödvändigt utan att uppgifterna bör begränsas till art och omfattning så att de lämpligen kan omhänderhas av en nämnd med en ganska begränsad personalstat.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! Justitiekottets betänkande om anslag för budgetåret 1972/73 till domstolsväsendets organisationsnämnd har kommit att till största delen röra sig om inrättandet av en ny central förvaltningsmyndighet för främst domstolarnas administration, vilket också framgått av de föregående inläggen. Anledningen är att departementschefen i propositionen hemställt om att riksdagen skulle besluta att en central förvaltningsmyndighet för domstolarna skulle inrättas i Jönköping fr. o. m. 1 juli 1973 och att denna centrala förvaltningsmyndighet i huvudsak skulle ha de arbetsuppgifter som föreslagits av domstolsverksutredningen.

Domstolsverksutredningen avgav under våren 1971 sitt betänkande om ny domstolsadministration, och detta betänkande har sedan dess varit tillgängligt för allmänt studium. Jag behöver därför inte lämna någon redogörelse för betänkandet eller delar av detsamma. Jag vill i stället hänvisa till det referat av utredningsbetänkandet som intagits dels i propositionen, dels i justitiekottets betänkande. Jag vill bara erinra om att domstolsverksutredningens förslag var enhälligt i vad gäller inrättandet av ett domstolsverk från den 1 juli 1972 med uppgift att vara central förvaltningsmyndighet för de allmänna domstolarna, de allmänna förvaltningsdomstolarna, hyresnämnderna och Tornedalens rättshjälpsanstalt. Till utredningsbetänkandet hade fogats en reservation, det är sant, och ett särskilt yttrande. I båda dessa tas upp frågan om antagandet av fiskaler -- hur dessa skall få sina förordnanden och bundenheten till viss hovrätt -- men i övrigt var utredningen enig. Jag vill erinra om att i utredningen ingick representanter för personalorganisationerna, domare i såväl över- som underrätter, domstolsadministratörer och parlamentariker.

Inom justitiekottet finns inte samma enighet om inrättandet av ett domstolsverk. Utskottets majoritet biträder Kungl. Maj:ts förslag om inrättandet av en central förvaltningsmyndighet för domstolsväsendet, men de borgerliga partiernas företrädare i utskottet har i en reservation avstyrkt Kungl. Maj:ts förslag. Trots detta säger reservanterna i ett inledande avsnitt att de delar uppfattningen att det också inom

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

domstolsväsendet finns behov av ett centralt administrativt organ och att departementet bör avlastas en del mer eller mindre detaljbetonade ärenden. Det är, jämfört med utskottets förslag, egentligen bara de personaladministrativa uppgifterna som reservanternas utesluter av de arbetsuppgifter som avsetts tillkomma ett domstolsverk.

Reservanternas framför som sitt motförslag att domstolsväsendets organisationsnämnd, i dagligt tal kallat DON, skall ta över ytterligare arbetsuppgifter. Naturligtvis kan man bygga ut denna nämnd och ge den mer personal. DON är redan nu ganska stor, och efter den 1 juli i år kommer den att ha en personal på 33 personer.

Om DON, som reservanternas vill, skall ta över andra uppgifter, har vi snart ett nytt verk med stor personal. Ändock kommer en stor del av domstolsadministrationen att ligga ute på andra myndigheter med risk för dubbelarbete av olika slag. Man skapar på så sätt ett nytt verk – låt vara att det kallas nämnd – men man får inte med de fördelar man vill vinna med ett fristående verk. DON kan väl nu sägas vara en del av justitiedepartementet, och reservanternas välvilliga önskan att avlasta departementet kan väl knappast tillgodoses genom att man ger DON, som alltså finns inom departementet, fler arbetsuppgifter.

Ett domstolsverk skulle få en styrelse i vilken bl. a. skulle ingå representanter för domarkåren, riksdagen och personalen. Man skulle på så sätt få en demokratiserad domstolsadministration. Denna möjlighet släpper reservanternas ifrån sig. DON har visserligen en styrelse med expeditionschefen i departementet som ordförande och med några domare och ämbetsmän som ledamöter, men någon insyn utifrån finns inte där.

Reservanternas säger vidare – herr Polstam och herr Ernulf har också pekat på det i sina inlägg härifrån talarstolen – att domstolarnas självständighet i den dömande verksamheten inte får komma i fara. Det är naturligtvis en mycket väsentlig fråga.

Jag vill erinra om att det i olika sammanhang har utsagts att här måste man ha en klar skiljelinje. Det har bl. a. sagts i direktiven till domstolsverksutredningen, och departementschefen har vid många tillfällen understrukit den saken. Utskottsmajoriteten – hela utskottet, kan man säga i det här fallet – har också som sin mening uttalat att här får icke någon sammanblandning ske.

Man har tidigare åberopat vissa remissyttranden härifrån talarstolen, och i reservationen talas det om de tre hovrätter som har en negativ inställning till domstolsverkets tillskapande. Jag vill då erinra om att det finns sex hovrätter i landet och att en av hovrättspresidenterna suttit med i domstolsverksutredningen och alltså skrivit under förslaget om ett domstolsverk.

I detta sammanhang vill jag gå tillbaka till riksdagens ombudsmäns remissyttrande över domstolsverksutredningens betänkande och citera dels ett stycke där man talar om verkets tillkomst i dess helhet, dels ett annat stycke som gäller domstolarnas integritet.

I JO:s yttrande i vad gäller verkets tillkomst sägs följande:

”I huvudsak har jag intet att erinra mot det förslag utredningen framlagt. Att domstolarna på sätt utredningen föreslagit avlastas en

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

mängd administrativa uppgifter och mera odelat än tidigare kan ägna sig åt den dömande verksamheten är givetvis till fromma för rättsskipningen. Om vidare administrativa uppgifter i enlighet med förslaget får ankomma på en enda central myndighet, bör avsevärda effektivitets- och rationaliseringsvinster kunna göras.”

Men JO har också vissa farhågor, och en av dessa gäller just domstolarnas integritet. När han har argumenterat i den frågan slutar han med att säga:

”Även om det inte är möjligt att i författningstext närmare ange en gräns mellan verkets administrativa verksamhetsområde och vad som bör vara förbehållet domstolarna såsom tillhörande den dömande verksamheten, kan det med hänsyn till frågans vikt vara skäl att man i verkets instruktion inskräper att verkets uppgift är att tjäna som ett serviceorgan åt de allmänna domstolarna och vissa andra myndigheter samt att verket vid utövande av sin verksamhet har att beakta att domstolarnas självständighet och integritet i den dömande verksamheten ej träds för nära.”

Med de uttalanden som har gjorts, inte minst från departementschefens sida, och som har understrukits från många håll, är jag övertygad om att instruktionen för ett domstolsverk skulle komma att innehålla just de bestämmelser som JO här talar om och efterlyser. Jag vill i alla fall här en än gång starkt understryka att bakom vad som har uttalats om domstolarnas självständighet och integritet står utskottet med sin skrivning. Det är vår bestämda övertygelse att det här måste vara en klar skrivning så att det inte kan bli någon sammanblandning.

Fru Kristensson talade något om lokaliseringen av domstolsverket. Inrikesutskottet har avgivit ett yttrande till justitieutskottet och i första hand föreslagit att lokaliseringsfrågan skall uppskjutas och i andra hand att verket skall förläggas till Sundsvall. Vi har i justitieutskottet, som fru Kristensson har sagt, i detta läge ansett det lämpligt att lokaliseringsfrågan bedöms i sammanhang med omlokalisering av annan statlig verksamhet. Då förslag om en sådan omlokalisering är att vänta i en ganska nära framtid, har också utskottet föreslagit att omlokaliseringsfrågan uppskjuts till höstsessionen 1972. Som en följd av detta måste man också uppskjuta behandlingen av motionerna 912 och 918, som handlar om lokaliseringen.

Herr talman! Det finns naturligtvis en hel del mer att andraga i detta ärende. Men eftersom mina kamrater från utskottet som har talat för reservationen varit kortfattade, skall jag be att få sluta här med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Utskottsmajoritetens talesman framhöll att utredningen hade varit enig i allt väsentligt i det här hänseendet, och det har vi också noterat i utskottet. Men vad vi också noterat är den remisskritik som har framkommit mot utredningens förslag och som vi inte har kunnat underlåta att ta hänsyn till.

Självfallet uppskattar vi reservanter också att utskottsmajoriteten så klart och tydligt har uttalat sig för att den dömande verksamheten skall

förbli självständig. Men vi som företräder reservationen har behov av att se hur man praktiskt skall lösa det här problemet. Och där är förhållandet — såsom tidigare har anförts här av herrar Polstam och Ernulf — att utredningen enligt vår mening och enligt remisskritikens mening inte har ordentligt penetrerat frågan hur man skall kunna skilja mellan den administrativa och den dömande verksamheten. Det är väl inte enbart de personaladministrativa ärendena som vållar osäkerhet, även om det är en viktig fråga, utan det är naturligtvis också hur man skall kunna förena rättssäkerhets- och laglighetssynpunkter med rationaliseringssträvanden. Där kan en konfliktsituation uppkomma som kan vara besvärlig att lösa.

Svea hovrätt har rätt tydligt, tycker jag, klargjort varför man är oroad. Hovrätten säger: Förslaget "skapar en förvirrad och oklar ansvarssituation. Det är inte möjligt att alltid dra någon gräns mellan administrativa ärenden och dömande verksamhet. Man kan inte till det senare begreppet hänföra endast beslut och åtgärder i mål eller ärende som enligt lag ankommer på rätten. Redan planeringen av hur grupper av likartade mål eller ärenden bör handläggas innebär ett föregripande av rättens åtgärder."

Jag vill med detta bara klargöra att jag för min del tror att frågan är ganska komplicerad. Hur tilltalande det än är att utskottsmajoriteten har samma principiella syn som vi reserverar, så är det därför likafullt angeläget att vi i praktiken får se hur förslaget till ett domstolsverk kommer att te sig som gör att vi kan känna oss lugna och förvissade om att det enbart kommer att beröra frågor om administration och inte inkräktar på den dömande verksamheten.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Efter herr Larfors' anförande kan jag för min del fatta mig ganska kort.

Skälen för att inrätta en central förvaltningsmyndighet på domstolsväsendets område har presenterats i flera olika sammanhang. Jag känner ändå ett behov av att här ge en kort sammanfattning. Vi behöver myndigheten för att få till stånd en effektiv planering, en samordning av resurserna och en effektiv uppföljning av verksamheten.

Dessutom behöver vi en central förvaltningsmyndighet för administrationen av den starkt utbyggda rättshjälp i statlig regi som föreslagits i proposition till årets riksdag.

När jag talar om en effektiv planering menar jag en planering som avser *hela* domstolsväsendet. En planering som avser bara vissa typer av domstolar eller bara domstolar inom ett visst område är inte effektiv. På motsvarande sätt förhåller det sig med samordningen av resurserna. Det är inte tillräckligt att samordna resurserna inom en begränsad sektor, geografiskt eller kompetensmässigt. Vad vi behöver i dagens samhälle med dess snabba förändringar i skilda hänscenden är ett organ som har en överblick över hela fältet och kan styra resurserna dit där de bäst behövs. Också i fråga om uppföljningen av verksamheten gäller att den inte kan effektivt fullgöras av regionala organ eller av organ som svarar för bara en begränsad sektor av rättskipningen. Planerings- och samordningsuppgifterna måste för att bli meningsfulla givetvis avse såväl personaladmi-

Fredagen den
5 maj 1972

*Domstolsväsendets
organisations-
nämnd, m. m.*

nistrativa uppgifter som budgetarbete. I båda hänseendena föreligger i dag stora brister. Detta är de mest väsentliga skälen för en centralmyndighet när det gäller domstolsväsendet. Men många andra skäl kan tillfogas. Ett sådant skäl är att uppbyggandet, driften och vidareutvecklingen av flera datasystem - av vilka två är gemensamma för hela statsförvaltningen - kräver en centralt ansvarig myndighet.

När det gäller rättshjälpen är läget något annorlunda än i fråga om domstolarna, eftersom vi här har att starta så att säga från ett nolläge. Det är uppenbart att här behövs en administrativ apparat av något slag. Frågan är bara om uppgiften skall läggas på en egen central förvaltningsmyndighet eller på en befintlig myndighet eller på den planerade centralmyndigheten för domstolsväsendet. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan domstolarnas verksamhet och den verksamhet som kommer att drivas inom rättshjälpens ram samt till de besparingar som otvivelaktigt kan göras genom att förlägga de centrala administrativa uppgifterna till en och samma myndighet har jag för min del funnit att detta alternativ klart är att föredra.

En fråga som har stått i centrum vid diskussionerna om den föreslagna myndigheten är vilken effekt inrättandet av myndigheten kan ha på domstolarnas självständighet. I såväl direktiven för utredningen i fråga som i utredningens betänkande och i propositionen har det med skärpa betonats att det inte är avsikten att på något sätt ingripa i domstolarnas självständighet när det gäller den dömande verksamheten. Låt mig, herr talman, upprepa samma sak från denna talarstol. Låt mig också betona att domstolarna redan i dag är utsatta för samma risker utan att detta, såvitt jag har mig bekant, har föranlett någon kritik. Samtliga tingsrätter administreras t. ex. av hovrätterna, som därvid uppträder inte som domstolar utan som vanliga administrativa myndigheter, vilka dessutom i största utsträckning företräds av tjänstemän som inte är domare.

Vidare utövas administrativa uppgifter i mycket stor utsträckning av justitiedepartementet. Den närmare gränsdragningen mellan den dömande verksamheten och den administrativa - som hittills inte har föranlett några problem - bör ske i instruktionen för den föreslagna centralmyndigheten. Det är givet att bl. a. hovrätterna kommer att beredas tillfälle att påverka instruktionens avfattning. Gränsdragningen kan givetvis bli svår att i detalj fixera, och jag skall här inte närmare gå in på den. På en punkt vill jag emellertid göra en anmärkning. Rekrytering och anställning av domaraspiranter samt icke rättsbildad personal kan enligt min mening omöjligen sägas vara en uppgift av sådan karaktär att den inte utan fara för domstolarnas självständighet kan överlämnas till en central administrativ myndighet. Detsamma gäller budgetarbetet. Jag utgår därvid från att samtliga domstolar liksom hittills själva skall avge en anslagsframställning.

Låt mig när det gäller den befarade påverkan på domstolarnas självständighet slutligen erinra om att den föreslagna centralmyndigheten är avsedd att ledas av en styrelse med stark parlamentarisk förankring. Det har sagts här i dag att bedömningen av förslaget försvåras av att man inte i propositionen har fått en detaljerad redogörelse för verkets uppgifter. Visst kunde det i och för sig ha varit värdefullt om en sådan

presentation hade kunnat göras redan nu, men tidsfaktorn har lagt hinder i vägen. Ett sådant centralorgan behövs nämligen när rättshjälpsreformen genomförs. Vi behöver också mycket snabbt ett centralorgan för många uppgifter som har samband med olika ADB-system och som inte lämpligen kan läggas i departementet eller på regionala organ. Jag har också velat undvika en vidare utbyggnad av domstolsväsendets organisationsnämnd på nuvarande för personalen något ovissa premisser och i stället snabbt skapa en definitiv lösning. Eftersom jag anser mig i stort sett kunna ansluta mig till domstolsverksutredningens förslag har jag ansett mig kunna i propositionen hänvisa till detta. I betänkandet anges hur verket skall vara organiserat och vilka uppgifter det skall ha. Jag kan inte finna att remisskritiken på något sätt visat att förslaget skulle innebära några reella faror eller nackdelar i övrigt.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Justitieministern anförde som ett viktigt skäl för det föreslagna nya domstolsverket att det behövs en effektiv planering och styrning av resurserna inom domstolsväsendet. Ja, det är klart att det behövs en viss planering på riksplanet. Men jag delar inte justitieministerns höga uppskattning av de centrala organens lämplighet för planering och styrning av resurserna. Jag tror att man får en bättre ordning om man ger regionala myndigheter stora möjligheter att inom vissa ramar sköta planeringen i sin region.

Jag blev litet orolig när justitieministern särskilt tog upp frågan om antagning av fiskaler; den uppgiften skulle läggas på ett administrativt verk. Ja, inte tror jag att det innebär någon fara för domarnas självständighet att den ena eller andra instansen antar fiskalen; det är ju deras inträde på domarbanan det är fråga om. Men jag tycker att man skall lägga beslutsfunktionen hos det organ som har den bästa möjligheten att fatta det rätta beslutet. Jag tycker att en domstol är bättre ägnad att döma en persons lämplighet för domarbanan än ett administrativt verk.

Dessutom tror jag att denna antagning av fiskaler, som är avsedd att gälla för hela landet och inte som nu för i princip en bestämd hovrätt, kommer att ha en negativ effekt på rekryteringen till domarbanan, en effekt som jag befärar kan bli allvarlig.

Till sist vill jag replikera justitieministern för hans uttalande att den nuvarande administrationen av domstolarna inte har väckt kritik. Jag tror att om justitieministern hörde sig för bland domstolarna så skulle han få ta del av ganska hård kritik mot nuvarande förhållanden.

Jag tillät mig säga att resultatet av rådhusrätternas förstatligande blivit en byråkratisk administration som är tungrodd och svårhanterlig och i många fall hinderlig för den dömande verksamheten. Jag tror att det omdömet delas av många underrättsdomare.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag tror inte att avsikten från departementets sida har varit att på något sätt försöka ingripa i den dömande verksamheten. Vad vi är oroad över är att man oavsiktligt hamnar i ett läge där den

administrativa ledningen kommer att inverka på den dömande verksamheten. De remissyttranden som här tidigare har redovisats visar att de berörda parterna — vissa hovrätter — är oroade över just detta och poängterar hur svårt det är att göra en ordentlig gränsdragning.

Statsrådet säger att det redan nu förekommer en viss styrning genom den administrativa ledning som hovrätterna har över underrätterna. Men om en hovrätt har en administrativ ledning över en underrätt blir kompetenskonflikten inte så uppenbar; då är det ju hela tiden fråga om en intern domstolsadministration, där en domstol har överinseendet över en annan. Jag tycker alltså inte att det förhållandet känns besvärande.

För övrigt vill jag till sist, herr talman, bara säga att den redovisning vi i utskottet har fått av det här ärendet har varit mycket knapp. Departementschefens egna synpunkter i ärendet redovisas i statsverkspropositionen på ungefär en och en halv sida. Det ger ingen ledning när det gäller att bilda sig en uppfattning om hur man tänker sig detaljerna. Man säger bara att man tänker följa utredningen i dess huvuddrag.

Nu säger statsrådet att hovrätterna kommer att få tillfälle att yttra sig. Det är i och för sig bra, men för egen del är jag fortfarande ovillig att i dag acceptera ett principbeslut utan att riksdagen innan dess fått ett klarläggande över hur man tänker sig att i praktiken förverkliga det man har för avsikt att förverkliga, nämligen att klart skilja den administrativa verksamheten från den dömande.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga till herr Ernulf att i fråga om rekrytering och anställning av domaraspiranter är det inte meningen att domstolsverket skall göra någon lämplighetsbedömning, utan frågan gäller hur många aspiranter som skall få anställas.

Till fru Kristensson vill jag bara foga den anmärkningen att när det gäller den instruktion som vi har talat om är det inte meningen att hovrätterna bara skall få yttra sig över den, utan det är meningen att den skall tillkomma i samarbete med och under diskussioner med hovrätterna. Vi har ingen anledning att tro annat än att det kommer att kunna förlöpa på ett mycket gott sätt liksom samarbetet varit hittills i sådana här frågor.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för yttrandet att man inte har tänkt sig att domstolsverket skall göra lämplighetsprövningen vid antagningen av domaraspiranter utan att den även i realiteten skall ligga kvar helt hos hovrätterna. Men såvitt jag förstår av utredningsförslaget, kvarstår tanken att aspiranterna skall antas i princip för hela landet, och det är där som jag tror att de negativa verkningarna för domarrekruteringen är att befara.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten A

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Kristensson m. fl. i motsvarande del, och förklarades

den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Kristensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarken bifaller justitietskottets hemställen i betänkandet nr 8 punkten A röstas ja,
den det ej vill röstas nej.

Vinner nej har kammarken bifallit reservationen av fru Kristensson m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Kristensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 155
Nej — 141
Avstår — 2

Punkterna B och C

Kammarken biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 13 Föredrogs justitietskottets betänkande nr 10 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1972/73 till polishus m. m. jämte motioner.

Punkterna 1 och 2

Kammarken biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Nybyggnad i kvarteret Kronoberg i Stockholm

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! Jag vill något beröra det särskilda yttrande som är fogat till detta utskottsbetänkande.

I propositionen föreslås 49 miljoner kronor till polishusbygget i kvarteret Kronoberg här i Stockholm. Det ursprungliga förslaget till detta bygge antogs av regeringen i december 1967 och i april 1968. Nybyggnaden hade ursprungligen projekterats för rättspsykiatrisk klinik, häkte och arrester samt för lokaler för polismyndigheten i Stockholm, åklagarmyndigheten i Stockholms åklagardistrikt och rikspolisstyrelsen. En omDisposition har nu skett. Stadsplanen har ändrats. Förhandlingar pågår om att den rättspsykiatriska kliniken skall flytta till Huddinge sjukhus.

Med anledning av propositionen har en motion väckts av herr Olof Johansson i Stockholm och fröken Anna Eliasson, vilka ifrågasätter det riktiga i att fortsätta med investeringen i detta område. De hänvisar till att en utflyttning av statlig verksamhet pågår och att rikspolisstyrelsen kan bli aktuell i detta sammanhang. Det skulle då vara fel att i kvarteret Kronoberg bygga lokaler för rikspolisstyrelsen. Motionärerna anser också

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

Nybyggnad i kvarteret Kronoberg i Stockholm

Fredagen den
5 maj 1972

*Nybyggnad i kvar-
teret Kronoberg
i Stockholm*

att kvarteret Kronoberg ligger i ett sådant område av staden där trafiken redan nu är svår och där miljöfrågorna är besvärliga. Det kan inte vara riktigt att ytterligare kontoriserar denna stadsdel.

I utskottets skrivning håller vi i mångt och mycket med motionärerna om att detta nybygge kan ifrågasättas, och vi understryker också de värderingar som motionärerna har kommit fram till och säger i betänkandet: "Utskottet hyser stor förståelse för de värderingar som ligger till grund för motionärernas yrkanden och som enligt utskottets bedömning numera omfattas i betydligt större utsträckning än då förslag till byggnadsprogram för ifrågavarande nybyggnad lades fram för snart fem år sedan."

Eftersom det har investerats så mycket pengar i projektering och förberedelsearbete, anser utskottet att det är svårt att nu dra sig ur projektet och överväga en omprojektering, varför bygget nu måste komma till stånd.

Det är naturligtvis lätt att vara efterklok. De båda motionärerna har dock ingenting med denna efterkloshet att göra, eftersom beslutet fattades före 1971 och de inte var med i riksdagen då. Men det är väl litet av eftertankens kränka blekhet att vi måste vara försiktiga med sådana investeringar i de centrala delarna av Stockholm, som redan nu är överhettade, som har vissa kommunikationsproblem osv.

Jag vill samtidigt göra en liten erinran till motionärerna, när de ifrågasätter det riktiga i att sammankoppla ett häkte med rättsvårdande myndigheter. Jag tror att de har fel därvidlag. Det har nämligen visat sig att en viss koncentration av sådana aktiviteter kan vara att föredra. När man på andra håll i landet har projekterat och byggt polishus har man där försökt förlägga sådana aktiviteter i anslutning till varandra.

Vi har inget annat förslag än utskottets. Vi har med vårt särskilda yttrande bara ytterligare velat understryka och markera som ett observandum för framtiden, att man måste vara försiktig vid planeringen och byggandet av sådana här institutioner i de centrala delarna av Stockholm.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Även om vpk:s representant i utskottet böjt sig för vad som är klara fakta, nämligen att planeringen av och arbetet med byggandet av polishuset i kvarteret Kronoberg på Kungsholmen framskridit så långt att det knappast finns möjlighet för annat än ett godkännande av frågan i dag, innebär inte detta att vi inom vpk tycker att handläggningen av detta ärende är tillfredsställande.

Vetskapen om vad en utflyttning av statliga verk innebär, både ur kostnadssynpunkt och ur personalsynpunkt, borde göra det angeläget att noggrant pröva varje ny- och utbyggnad av statliga verk inom Stockholms stad.

Jag tog upp detta problem i en enkel fråga i början av april i samband med en pressdebatt om utbyggnad av ett annat statligt verk, riksrevisionsverket på Lilla Essingen, men ur det svar som finansministern då lämnade kunde inte utläsas att en sådan prövning var vare sig angelägen eller nödvändig.

Den ökade kontoriseringen av Stockholms innerstad, lika väl som avsaknaden av denna art av arbetsplatser i förortskommunerna runt Stockholm, är inte obekant för regeringen. Enbart möjligheten att i regionen få ett allsidigt utbud av arbetsplatser borde vara motivering nog för en annan placering av polishuset — för det är väl detta som är meningen med den utflyttning av statliga verk som redan beslutats?

En ökning med 3 400 arbetsplatser på Kungsholmen kommer dessutom att innebära en tillväxt av biltrafiken som inte är önskvärd och som kommer att medföra inte bara större trafiksvårigheter med ytterligare kostnader för kommunen, utan också en försämrad boendemiljö.

Av utskottets utlåtande framgår att detta byggnadsprojekt undergått åtskilliga ändringar och omDispositioneringar, till viss del beroende på den nya stadsplan som Stockholms kommunfullmäktige antog för kvarteret Kronoberg i september 1971. Men ingenstans i utlåtandet kan utläsas att man med anledning av redan beslutad utflyttning eller förslag om ytterligare utflyttning av statliga verk prövat frågan om en annan förläggning, vilket borde ha varit naturligt.

Det är väl en brist i planeringen, om man samtidigt som man flyttar ut 4 870 tjänstemän bygger nya arbetsplatser för lika många nya tjänster.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än utskottets, men jag har velat påtala planlösheten i planerandet av utflyttningen av statliga verk.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 14 Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 2

Bidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin

Utskottet hade tillstyrkt Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:85, bilaga 7, framlagda förslag (punkten 2 s. 26—27 i utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 10 mars 1972) och hemställt

att riksdagen till Bidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 anvisade ett reservationsanslag av 100 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herr Takman (vpk), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå propositionen 1972:85 i förevarande del.

Fredagen den
5 maj 1972

*Om åtgärder med
anledning av det
växande antalet
narkotikapåverka-
de motorförare*

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag ber att få hänvisa till ett mycket övertygande tal som jag höll om jordbruksutskottets betänkande nr 4 och yrkar bifall till reservationen.

Herr MOSSBERGER (s):

Herr talman! Jag ber också att få hänvisa till det förnämliga uttalande som jordbruksutskottet gjorde i sitt betänkande nr 4 och yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Takman, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Takman begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkandet nr 26 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Takman.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Takman begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	281
Nej	—	15
Avstår	—	1

Punkten 3

Utskottets hemställan bifölles.

§ 15 Om åtgärder med anledning av det växande antalet narkotikapåverkade motorförare

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr Wiklunds i Stockholm (fp) den 4 april framställda interpellation, nr 103, och anförde:

Herr talman! Herr Wiklund i Stockholm har frågat mig om jag delar oron över den trafiksäkerhetsrisk som det sannolikt växande antalet narkotikapåverkade motorförare i trafiken utgör och vilka speciella motåtgärder som jag i så fall är beredd att vidta eller överväga.

I trafikbrottslagens straffbestämmelser om trafiknykterhetsbrott finns en särskild bestämmelse om s. k. drograttfylleri. Enligt denna bestämmelse inträder straffansvar om någon vid förande av motordrivet fordon är så påverkad av annat berusningsmedel än alkohol att det kan antas att han inte kan föra fordonet på betryggande sätt. Straffsatsen vid detta brott är

densamma som vid vanligt rattfylleri, dvs. fängelse i högst ett år eller vid mildrande omständigheter dagsböter, dock ej under tjugofem. De berusningsmedel som avses med ifrågavarande straffbestämmelse är i huvudsak olika sorters läkemedel och narkotiska preparat.

Den officiella statistiken över trafiknykterhetsbrotten ger inte upplysning om antalet beivrade fall av s. k. drograttfylleri. Frågan i vilken utsträckning sådana brott begås har emellertid behandlats i det betänkande (SOU 1970:61) som avgetts av kommittén för lagstiftningen angående trafiknykterhetsbrott. Av betänkandet och vissa kompletterande uppgifter från statens rättskemiska laboratorium framgår bl. a. följande.

Antalet personer som misstänks för trafiknykterhetsbrott utgör ca 20 000 per år. Av dessa uppger 15 -- 20 procent att de intar någon form av medicin. Sådan uppgift innebär i och för sig självfallet inte att den misstänkte varit drogpåverkad under körningen. Andelen fall där drograttfylleri verkligen misstänkts och särskilt prov därför tagits för droganalys är avsevärt lägre. I mitten av 1960-talet utgjorde dessa fall endast drygt 1 procent av alla misstänkta fall av trafiknykterhetsbrott. Åren 1969 och 1971 var andelen högre, ca 4 procent. I absoluta tal betyder detta ca 800 fall varje år. I flertalet av dessa fall hade föraren enligt alkoholanalysen så hög blodalkoholhalt att någon droganalys inte ansågs påkallad. Bland de 344 fall under år 1971 då denna situation inte förelåg påvisades genom droganalys förekomst av olika läkemedel i 129 fall, centralstimulerande medel i 145 fall och thinner i 19 fall. I återstående 51 fall gav analysen negativt resultat eller blev resultatlös på grund av för liten provmängd.

Av det anförda framgår att antalet misstänkta eller beivrade drograttfyllerier är ganska begränsat vid jämförelse med de alkoholbetingade trafiknykterhetsbrotten även om antalet numera är högre än tidigare. Det kan naturligtvis befaras att det finns ett inte obetydligt antal förare som är på ett trafikfarligt sätt påverkade av olika slags droger men som av olika skäl undgår upptäckt och lagföring. Särskilt torde detta gälla i fråga om påverkan av läkemedel. Huruvida det i större omfattning förekommer narkotikapåverkade förare som undgår upptäckt synes mera ovisst.

Även om antalet sådana förare skulle vara förhållandevis begränsat, måste dock beaktas att påverkan av sådan narkotika som t. ex. centralstimulerande medel i regel är farligare för trafiksäkerheten än påverkan av läkemedel.

Som trafiknykterhetskommittén framhållit är det från trafiksäkerhetssynpunkt angeläget att ägna skärpt uppmärksamhet åt problemet med drogpåverkade förare i motorfordonstrafiken. En betydelsefull åtgärd i detta sammanhang är att sprida upplysning om de särskilda farorna med drogmisbruk för den som i egenskap av fordonsförare ger sig ut i trafiken. Det är vidare angeläget att söka utveckla mer effektiva metoder för analys av läkemedel och andra droger i den mänskliga organismen. Svårigheterna är här avsevärt större än när det gäller alkoholanalyser. Det är också angeläget att genom vetenskapliga undersökningar få ökad kunskap om hur körförmågan påverkas vid olika halter av droger i den mänskliga organismen. Såväl i Sverige som i andra länder pågår forskning på dessa områden. Utvecklingen inom forskningsarbetet följs med

Fredagen den
5 maj 1972

*Om åtgärder med
anledning av det
växande antalet
narkotikapåverka-
de motorförare*

uppmärksamhet i syfte att man i den praktiska tillämpningen snabbt skall kunna tillgodogöra sig nya forskningsresultat.

Det kan i detta sammanhang nämnas att en underkommitté till Europarådets kommitté för brottslighetsfrågor nyligen fått i uppdrag att undersöka frågan om narkotikans betydelse för trafiksäkerheten.

Genom det pågående forskningsarbetet bör man på sikt kunna få bättre möjligheter att inom ramen för gällande lagstiftning ingripa mer effektivt mot drogpåverkade förare i trafiken.

Ett framsteg skulle vara att kunna rutinmässigt företa droganalys av blod- och urinprov som insänds till statens rättskemiska laboratorium i misstänkta fall av trafiknykterhetsbrott. Bl. a. skulle man då få bättre och kontinuerlig information om förekomsten av drogpåverkade förare i trafiken. Frågan om sådana analyser övervägs för närvarande inom socialstyrelsen i samarbete med statens rättskemiska laboratorium.

När det gäller frågan huruvida några lagstiftningsåtgärder är påkallade som ett led i bekämpandet av drogpåverkan i motorfordonstrafiken vill jag erinra om att trafiknykterhetskommittén i sitt år 1970 avgivna betänkande inte funnit skäl föreslå någon ändring i sak av den nuvarande straffbestämmelsen om drograttfylleri. I nuvarande läge har jag inte anledning att göra en annan bedömning.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för det snabba, utförliga och innehållsrika svaret.

Min utgångspunkt i interpellationen är ett påpekande om narkotika- eller läkemedelspåverkade motorförarens trafikfarlighet i den rapport, som den danske kriminalchefen Brydensholt lämnade vid Europarådets och Världshälsoorganisationens tvärvetenskapliga narkotikasymposium i Strasbourg i mars i år, där jag hade tillfälle att delta. Enligt denna rapport är det här fråga om ett växande problem. I samma mån som narkotika- och läkemedelsmissbruket ökar har man väl anledning anta att det s. k. drograttfylleriet också ökar. Förhåller det sig så och om man samtidigt beaktar att antalet fordon på vägarna ökar utan att utrymmet för trafik ökar i samma takt, alltså inte heller utrymmet för felmanövrer, så är det här problemet allvarligt liksom trafiknykterhetsproblemet i stort är ett av de *stora* trafiksäkerhetsproblemen.

Här är jag liksom nyss justitieministern inne på mätproblemet. Jag skall nöja mig med att på den punkten konstatera att upptäcktsrisken vid trafiknykterhetsbrott är allmänt låg. De flesta av dessa brott som upptäcks utan samband med annat trafikbrott eller olycka torde avslöjas vid trafikkontroller.

Den Humanska utredningen, som justitieministern återoppar i sitt svar, säger om hithörande problem i en sammanfattning om den synliga respektive den verkliga rattfylleribrottsligheten följande:

”Det förhållandet att man vid trafikkontroller upptäcker så många trafiknykterhetsbrottslingar per antalet kontrollerade fordon bör ses i relation till den mängd förare som kör omkring på vägar och gator utan att bli kontrollerade. Beaktar man detta är det tydligt att man kommer fram till mycket höga tal för den verkliga trafiknykterhetsbrottslighetens

omfattning. Å andra sidan får beaktas att trafikkontrollerna huvudsakligen företas på tider och platser där det kan förväntas att antalet trafiknykterhetsbrottslingar är förhållandevis stort. Vidare är att märka att urvalet stoppade förare inte har skett på ett från statistisk synpunkt slumpmässigt sätt. Emellertid” — slutar utredningen — ”tyder vad som har framkommit på att man har att göra med ett mycket högt mörktal och en låg upptäcktsfrekvens vid trafiknykterhetsbrotten.”

En viss belysning av den antagligen stora skillnaden mellan faktisk och beivrad rattnykterhet ger alkoholpolitiska utredningens stora riksundersökning, där den uppgiften lämnas att 12 procent av körkortsinnehavarna i denna undersökning uppgett sig ha kört bil i förmodat alkohelpåverkat tillstånd. Trafiknykterhetsforskaren Hans Klette har gjort liknande iakttagelser.

Gäller nu detta trafiknykterhetsbrotten i stort, torde man ha anledning att anta att upptäcktsrisken vid drograttfylleri är ännu mindre än vid rattfylleri eller rattnykterhet av vanligt slag. För att nu bilda sig en uppfattning om drograttfylleriets omfattning nödgas vi dock, som justitieministern gjort i sitt svar, hålla oss till den beivrade delen av hela gruppen drogpåverkade motorförare, i klart medvetande om att vi då sannolikt bara får veta en liten bit, kanske rent av den minsta biten av sanningen.

Justitieministern säger att 20 000 personer årligen misstänks för trafiknykterhetsbrott. Av dessa uppger 15–20 procent att de intar medicin. Men sedan säger justitieministern att den egna uppgiften om medicinering i och för sig inte är belägg för drograttfylleri. Nog har man anledning att presumera detta i åtskilliga av dessa fall, eftersom enligt den Heumanska utredningen 15 procent av de i undersökningen ingående fallen i mitten på 1960-talet uppgivit att de ”före körningen har förtärt olika slags läkemedel”. Det var alltså en medicinering i anslutning till bilkörningen. Motsvarande andel 1970 — eller möjligen 1969 — var 20 procent, vilket väl kan tyda på en ökning av de drogpåverkade i trafiken.

Justitieministern är inte heller främmande för detta när han pekar på att andelen för misstanke om drograttfylleri undersökta prov av hela antalet av för trafiknykterhetsbrott undersökta prov i mitten på 1960-talet var 1 procent och 1969 och 1971 4 procent, motsvarande 800 fall per år. Ökningen skulle ju kunna åtminstone delvis hänga samman med ökad uppmärksamhet från polisen på just drogmissbrukets risker i trafiken, men därom vet vi givetvis ingenting särskilt. Man skall ha klart för sig att upptäcktssvårigheterna uppenbarligen är större vid drogpåverkan än vid alkohelpåverkan i trafiken. Justitieministern berör ju också den saken i sitt svar. Man saknar alltså lättanterlig portabel apparatur, motsvarande alkoholtesten, för att bekräfta misstanke om drogpåverkan. Också laboriemässigt är bevisproblemet svårare vid drogpåverkan än vid alkohelpåverkan. Enligt vad professor Goldberg berättade för mig häromdagen har det t. ex. visat sig att vissa narkotiska sömnmedel har en kvarstående halt i blodet många timmar efter det att de yttre specifikt riskabla påverkanstecknen har försvunnit. Tillbakaräkningsproblemet i dessa fall kan då helt enkelt inte klaras så länge vi inte vet mer om dessa sammanhang. Den Heumanska utredningen säger också att det finns

Fredagen den
5 maj 1972

*Om åtgärder med
anledning av det
växande antalet
narkotikapåverka-
de motorförare*

anledning anta att det i trafiken finns ett betydande antal förare som på ett trafikfarligt sätt är påverkade av olika slags droger men som undgår misstanke och beivran därför att de inte är åtkomliga med nuvarande undersökningsmetoder.

Här som så ofta annars får man inrikta sig på forskningsverksamhet som är praktiskt inriktad på snabbfungerande test- och analysteknik och metoder att mäta påverkans effekter.

Justitieministern pekar på att sådan målinriktad forskning pågår på olika håll i världen och nämner bl. a. en speciell subkommitté inom Europarådets kommitté för kriminalitetsfrågor. Jag skulle för min del vilja rikta uppmärksamheten på att OECD också har en forskningsgrupp rörande alkohol och trafik, där professor Goldberg är ledamot. Enligt vad han omtalade häromdagen har man just för närvarande i denna grupp fått fram nya och intresseväckande rön rörande inverkan av cannabis på körförmågan. Jag undrar nu om det inte vore ändamålsenligt att söka få till stånd en koppling mellan de båda nu nämnda grupperna och om inte Sverige via sina regeringsrepresentanter i Europarådet respektive OECD bör verka för detta.

Vidare skulle jag vilja ta upp vad justitieministern säger om rutinmässiga droganalyser av blod- och urinprov från misstänkta fall av trafiknykterhetsbrott för att få bättre grepp om frekvensen av drograttfylleri. Det visar sig, när man ser närmare på den saken, att det är en personalresursfråga på statens rättskemiska laboratorium. Där har man brist på anslag.

Då vill jag fråga: Kunde det möjligen vara en väg att gå att laboratoriet fick någon del av de nya pengar som äskats i den nyligen framlagda propositionen om narkotikamissbruket? Jag tänker på de 300 000 kronor som föreslås till särskilda frekvensundersökningar.

Skulle det i varje fall inte vara lämpligt att få en fortgående sårredovisning av drograttfylleri i den allmänna statistiken om misstänkt, dvs. av polisen känd, respektive avdömd kriminalitet? Sådan statistik finns inte för närvarande.

Vad särskilt gäller läkemedelsbruk och trafiksäkerhet skulle jag vilja peka på att president Heuman i sin utredning anser att det bör föreskrivas att trafikfarliga läkemedel inte får säljas eller utlämnas utan att varningar om medlets verkningar finns angivna på läkemedelsförpackningarna. I februari i år skrev Nordisk union för alkoholfri trafik till Nordiska rådet och begärde dess medverkan till åtgärder i samma riktning på nordisk bas. Anser justitieministern en sådan praktisk informationsåtgärd lämpad att ta upp tämligen omedelbart till prövning och beslut i lämplig instans?

På tal om upplysningen, herr talman, har vi en allmänt kriminalitetsförebyggande upplysningsverksamhet i gång i skolorna. Den bedrivs under medverkan av därtill lämpade polismän. I vilken mån, herr statsråd, går dessa polismän in också på riskerna att framföra bil under påverkan av inte bara alkohol utan även droger och läkemedel och t. ex. de särskilda trafiksäkerhetsrisker som finns med kombinerad påverkan av alkohol och droger eller läkemedel? Vad får dessa polismän för speciell utbildning för att kunna förmedla en sådan sakinformation? Kan man hoppas att någon del av de 5 miljoner i upplysningspengar avseende riskerna med bruk av mellanöl och narkotika också skulle kunna på ett

eller annat sätt sättas in på den här informationsproblematiken? Man bör väl särskilt i skolorna få tydlig och sakriktig information om vad som är speciellt riskfyllt i det trafiksamhälle vi nu lever i och då också om riskerna vid användning av läkemedel i samband med framförande av motorfordon.

Jag skulle uppskatta om justitieministern kunde något kommentera dessa mina följdfrågor, som kanske är litet mera preciserade än de frågor jag berörde i min interpellation.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Herr Wiklund i Stockholm har framhållit önskvärdheten av att informationen om faran av drogpåverkan i trafiken på olika sätt vidgas. Han har pekat på att vi snart skall behandla en proposition beträffande narkotikan i allmänhet och att det då föreligger ett regeringsförslag att vissa medel skall ställas till förfogande för information. Huruvida man kan använda någon del av dessa medel för speciellt sådan information kan jag inte svara på, men det ligger rent allmänt inom ramen för vad dessa pengar skall användas till.

Herr Wiklund tar upp frågan om undervisning i skolorna där vi i viss utsträckning har direkt undervisning av poliser. Den undervisningen går primärt ut på att lära barnen hur man skall uppträda i trafiken för att barnen själva inte skall råka ut för olyckshändelser, och den är av naturliga skäl inte så omfattande som man kanske skulle ha önskat.

Det kan finnas anledning att närmare ta reda på vad som ingår i denna undervisning från polisens sida och om inte också där finns möjligheter att ta upp något om detta, men annars förefaller det mig som om det ligger mer inom ramen för allmän skolundervisning att ta upp problem av denna natur. Det är förmodligen så att polisen här får koncentrera sig på att lära barnen hur de skall uppträda i trafiken.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag tackar för det kompletterande svaret, men det var inte att lära barnen hur de skall gå i trafiken jag tänkte på, utan polisen undervisar i något som kallas "laglydnadsfostran" eller något liknande. Det var i det sammanhanget, alltså för de något äldre eleverna, som jag tänkte att man skulle försöka sätta in någon speciell upplysning. Jag tror att det finns mycket att göra därvidlag.

Jag förstår mycket väl att man inte här kan lämna ett löfte om disposition av medel som finns i den särskilda narkotikapropositionen, men jag ville med mitt inlägg peka på den möjligheten.

Det stora problemet, herr statsråd, vid det direkta bekämpandet av drograttfylleriet liksom av rattonykterhet över huvud taget är väl ändå till sist att öka upptäcktsrisken och att rationellt behandla dem som övertygats om att ha begått sådana brott.

Justitieministern säger att trafiknykterhetskommittén inte funnit anledning föreslå någon ändring i sak i nuvarande straffbestämmelser om drograttfylleri, och justitieministern ansluter sig till denna bedömning. Men, herr talman, kommittén gick ju ganska långt in på frågan om påföljdsvalet vid fällande dom. Man tänkte sig vård i stället för straff i de

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

*Om åtgärder med
anledning av det
växande antalet
narkotikapåverka-
de motorförare*

Fredagen den
5 maj 1972

*Om åtgärder med
anledning av det
växande antalet
narkotikapåverka-
de motorförare*

utpräglade missbruksfallen. Här kommer också drogmissbrukarna naturligt in i bilden. Om en sådan metodik blev framgångsrik skulle det få en klart förebyggande effekt. På samma sätt skulle, som kommittén tänkt sig, lagliga möjligheter att mera rutinmässigt ta utandningsprov på motorförare ge en allmänt förebyggande effekt och ge större möjligheter att komma i kontakt också med drogpåverkade förare vilket är en stor angelägenhet.

Min fråga är då *om* och *när* den utredning jag här åsyftar kommer att föranleda förslag till lagstiftning, helt eller delvis, alltså den Heumanska utredningens förslag.

Jag vågar också tillägga ytterligare en fråga. Jag förmodar att vi är överens om att upptäcktsrisken vid trafiknykterhetsbrott och drogfylleri är låg. Redan inom nuvarande lagstiftnings ram borde den kunna höjas, och den effektivaste vägen är med all sannolikhet tätare insatta allmänna trafikkontroller. Jag avser inte, herr statsråd, att ta upp polisbristfrågan utan vad man kan göra i dagens läge inom ramen för nuvarande personalresurser för att öka trafikövervakningen i denna speciella form, alltså genom tillfälligt upprättade allmänna trafikkontroller, genom viss koncentration av polispersonal för att därigenom få bättre grepp om problemet om alkohol- och narkotikamissbruk i motortrafiken.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Herr Wiklund i Stockholm nämnde att det i skolan ges en viss undervisning i allmän laglydnad och rättsliga problem. Man har nyligen sett över vad som ingår i den skolundervisningen, och från justitiedepartementets sida har vi funnit att det finns anledning att göra vissa ändringar och ge den undervisningen en annan inriktning. I den undervisningen skall givetvis tas upp rent allmänt den problematik som vi har att göra med i denna debatt, nämligen frågan om nykterhet i trafiken. Där får vi alltså hoppas att skolmyndigheterna tar hänsyn till önskvärdheten av att poängtera vikten av nykterhet i trafiken.

Beträffande den Heumanska utredningen, som varit remissbehandlad, vill jag nämna att den för ögonblicket vilar i avvaktan på ett slutbetänkande. Det är sagt att det skall komma någon gång i sommar, och det kommer därför att av regeringen tas upp till slutligt avgörande under hösten.

Slutligen tog herr Wiklund upp frågan om hur man i högre grad än i dag skall kunna upptäcka sådana fall av drograttfylleri som vi här talar om. Det är klart att polisen så effektivt som möjligt vill utnyttja de resurser den har. När det gäller alkoholen förekommer ju alkotest, men den vägen är nog inte framkomlig i fråga om droger och läkemedel, eftersom det såvitt jag vet inte finns någon sådan motsvarighet till alkotest att man genom utandningsprov kan påvisa om någon är drog- eller läkemedelspåverkad. Här får alltså polisens sedvanliga metoder tillgripas, att i största möjliga utsträckning försöka upptäcka fall av missbruk på detta område.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Det var en värdefull upplysning vi nu fick, att man håller på att granska innehållet i den undervisning som av polisen bedrivs i

skolorna rörande rättsfrågor och att den informationsfråga vi nu talar om därvid också kan komma att uppmärksammas.

På grund av polisbristen är det väl tveksamt om det finns särskilt stort utrymme för en ökad trafikkontroll, men man kan ju alltid hoppas att våra strävanden till förbättringar skall göra att läget någon gång skall bli ett annat. Jag är väl medveten om – det sade jag i mitt första anförande – att någon motsvarighet till alkotest för att klargöra om en person är drogpåverkad inte finns. Att rikta in forskningen på denna brist är en av de angelägna uppgifterna. Men vad jag menade med vikten av täta poliskontroller var att då hittade man förmodligen flera alkoholpåverkade förare men också flera *drogpåverkade*. På den vägen skulle man då kunna få åtminstone någon bättre klarhet i frekvensen av drogpåverkade i trafiken. Där har den Heumanska utredningen anvisat vägar, t. o. m. lagstiftningsvägar, att komma fram på.

Jag hoppas att det här betänkandet, om det inte kan tas i sin helhet – jag har läst remissyttrandet och vet att det är föremål för mycket olika meningar – ändå kan tas i de delar som det är enighet om. Och just den här frågan om ökad kontroll på våra vägar genom särskilt upprättade koncentrationer av polispersonal är väl en sådan sak som skulle kunna tas för sig.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 16 Interpellation nr 135 ang. åtgärder för att motverka den minskade sysselsättningen vid Ranstadsverket

Ordet lämnades på begäran till

Herr BLOMKVIST (s), som yttrade:

Herr talman! I statsutskottets utlåtande nr 88 år 1969 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvecklingsarbetet för utvinning av uran samt i anslutning härtill väckta motioner diskuteras bl. a. personalfrågorna. Med utgångspunkt i första hand i motionsparet I:961 och II:1105 framhöll utskottet, att det ansåg en positiv personalpolitik "som en förutsättning för ett genomförande av det utvecklingsprogram utskottet anslutit sig till". Detta uttalande gavs också Kungl. Maj:t till känna.

I anledning av ovissheten om Ranstadsverkets framtida drift och personalbehovets omfattning anfördes i samma utskottsutlåtande:

"Enligt propositionen skall Atomenergi undersöka förutsättningarna för alternativ verksamhet i Ranstad. Resultatet av detta arbete, som blir av stor betydelse för anställda och kommun, förutsätter utskottet kommer att i lämplig form redovisas för riksdagen i god tid före utvecklingsperiodens utgång och i varje fall senast hösten 1971. Utskottet förutsätter vidare att Atomenergi kommer att bedriva ifrågavarande undersökning i intim kontakt med berörda statliga organ."

I den proposition om Sveriges försörjning med kärnbränsle som förelagts riksdagen i vår, nr 57 år 1972, sägs, att Atomenergi inte funnit det möjligt att undersöka huruvida andra intressenter kan finnas för att

ta upp en alternativ verksamhet i Ranstad så länge programmet för uranutvinning inte fastställts. Vissa möjligheter till uthyrning av utrustning, maskiner, utrymmen och tjänster har dock, uppges det, tagits till vara.

I sammanhanget kan erinras om att personalen, enligt i propositionen redovisade beräkningar, förutsättes minska med ca 55 personer.

Med hänvisning till vad som anförts hemställer jag om kammarens medgivande att till herr industriministern få framställa följande frågor:

Är statsrådet i tillfälle att mera utförligt redovisa Atomenergis överväganden och åtgärder vad gäller alternativa verksamheter i Ranstad?

Vilka omedelbara åtgärder är statsrådet beredd att vidta för att de som beräknas bli friställda vid inskränkningen i driftorganisationen i Ranstadsverket skall få annan sysselsättning?

Denna anhållan bordlades.

§ 17 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 8–16 maj 1972 för att åtfölja H.M. Konungen på statsbesök i Bonn samt för deltagande i Europarådets ministerkommitté i Strasbourg.

Stockholm den 4 maj 1972

Krister Wickman

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 18 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande:

Nr 23 angående regleringen för budgetåret 1972/73 av till utskottet hänvisade utgifter under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.

Skatteutskottets betänkanden:

Nr 18 i anledning av motioner rörande mervärdeskatten

Nr 23 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:49 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), m. m. jämte motion

Nr 25 angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden

Nr 26 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:86 med förslag till lag om avrundning av vissa fordringar till helt krontal, m. m.

Försvarsutskottets betänkande:

Nr 13 med anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:44 framlagda förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967), m. m. jämte motion

Socialförsäkringsutskottets betänkande:

Nr 22 i anledning av motioner angående kommunalt bostadstillägg till folkpension m. m.

Nr 74

Fredagen den
5 maj 1972

Socialutskottets betänkanden:

Nr 14 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:24 angående ändrad organisation av verksamheten med hjälpmedel för handikappade m. m. jämte motioner

Nr 15 i anledning av motion angående de ensamstående situation

Nr 16 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:35 angående avtal om regionsjukvård m. m. vid Karolinska sjukhuset

Nr 17 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:50 angående vissa avtal med landstingskommunerna m. fl. om bidrag till psykiatrisk sjukvård, m. m. jämte motion

Kulturutskottets betänkanden:

Nr 15 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Nr 16 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:23 angående skyldighet att anmäla yrkesmässig överlåtelse och uthyrning av TV-mottagare jämte motioner

Nr 17 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser utgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde till kyrkliga ändamål

Utbildningsutskottets betänkanden:

Nr 22 i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till vissa forskningsråd, m. m. jämte motioner

Nr 23 i anledning av propositionen 1972:37 angående högre teknisk utbildning och forskning i Luleå jämte motioner

Nr 24 i anledning av motion angående gymnasieinspektionen

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 20 i anledning av motion om förstärkt ställning för ämnet Kooperation vid lantbrukshögskolan

Nr 23 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:53 angående stöd till kollektiv skogsteknisk forskning m. m. jämte motioner

Nr 24 i anledning av motioner angående den kommunala miljövården

Nr 25 i anledning av motioner angående landskapsvård, m. m.

Inrikesutskottets betänkande:

Nr 9 i anledning av propositionen 1972:85 bilaga 9 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag på driftbudgeten inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motion

Civilutskottets betänkanden:

Nr 26 i anledning av propositionen 1972:76 med förslag till lag med vissa bestämmelser om bokföring av bostadslån m. m. jämte motion

Nr 27 i anledning av propositionen 1972:68 med förslag till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617) jämte motion

§ 19 Anmälades och bordlades följande motioner:

Nr 1690 av herr *Nordgren m. fl.*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 93 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370)

Nr 1691 av herr *Söderström*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 96 med förslag till lag om ändring i brottsbalken

§ 20 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen av

Nr 198 Herr *Johansson* i Växjö (c) till herr jordbruksministern om åtgärder mot olaga jakt på björn:

Vilka åtgärder avser statsrådet att vidtaga för att komma till rätta med olaga jakt på björn?

Nr 199 Fru *Berglund* (s) till herr statsrådet Moberg angående prövningen av frågan om den framtida verksamheten vid seminariet i Haparanda:

Kan de förslag som ingår i den i dagarna framlagda utredningspromemorian om den framtida verksamheten vid seminariet i Haparanda väntas bli föremål för departementets prövning redan i samband med budgetarbetet för 1973/74?

Nr 200 Herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr jordbruksministern om aktioner för insamling av använda kvicksilverhaltiga batterier:

Är statsrådet beredd att medverka till att ytterligare insamlingsaktioner, liknande den som hörselfrämjandet bedriver bland sina medlemmar, kommer till stånd för att samla in använda kvicksilverhaltiga batterier?

Nr 201 Herr *Hagberg* (vpk) till herr justitieministern angående förekomsten av åsiktsregistrering inom krigsmakten:

Vilka åtgärder kommer regeringen att företaga med anledning av uppgifter att det i säkerhetspolisens arbete förekommer åsiktsregistrering inom krigsmakten?

§ 21 Kammaren åtskildes kl. 14.12.

In fidem
BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert